

Doelen	school A	school B	alle scholen
* Ervaring en ontwikkeling	8		
* Muziek maken	9	7	
* Muziek beluisteren	9	7	6
* Muziek en bewegen	7	6	6
		8	5
			5

MUZIEK

De maat genomen

RAPPORT

over de kwaliteit van het
muziekonderwijs op de
Nederlandse basisscholen

Inrichting	school A	school B	alle scholen
* Tijd	6		
* Attitudevorming	9	9	7
* Didactische werkvormen	9	7	6
* Schoolklimaat	6	7	6
* Voorgenomen inhoud	8	8	6
* Gerealiseerde inhoud	8	6	5
Middelen			
* Personele middelen	8	6	4
* Materiële middelen	9	6	4
Gewogen gemiddelde	8,1	8	6

Boekmanstichting - Bibliotheek

Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
telefoon: ~~24 37 36~~ / ~~24 37 37~~ / ~~24 37 38~~ / 24 37 39

De uitleentermijn bedraagt een maand. Mits tijdig
aangevraagd is verlenging met een maand moge-
lijk, tenzij de publikatie inmiddels is besproken.

De uitleentermijn is verstreken op:

14 OCT. 1992		
14 OKT. 1992		
18 JUL. 1991		
05 JAN. 1990		
08 AUG. 2004		

373.3:78:372.078:001.42

91-631

MUZIEK

De maat genomen

RAPPORT
over de kwaliteit van het
muziekonderwijs op de
Nederlandse basisscholen

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

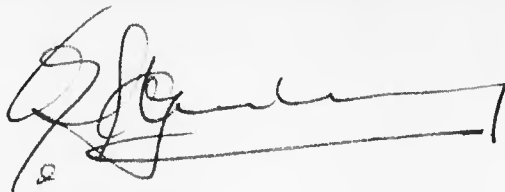
Woord vooraf

In dit rapport wordt verslag uitgebracht over een evaluatie die door de inspectie is uitgevoerd naar de kwaliteit van het muziekonderwijs op de Nederlandse basisscholen. Deze evaluatie is voorafgegaan door een zorgvuldige analyse van documenten waaraan kwaliteitscriteria kunnen worden ontleend. Hierbij speelden de Wet op het Basisonderwijs en de voorlopige kerndoelen een leidende rol. Aan de hand van de vastgestelde criteria heeft de inspectie de kwaliteit van het muziekonderwijs op de Nederlandse basisscholen vast kunnen stellen.

Door de vele lesobservaties is ook een beeld gevormd van de werkelijke inhoud van het muziekonderwijs. Beide aspecten, kwaliteit en inhoud, zijn van belang bij het streven naar realisering van de uitgangspunten van de Wet op het Basisonderwijs waarmee de kerndoelen een onlosmakelijk verband vormen.

Ik beveel dit rapport graag aan ten behoeve van al degenen die betrokken zijn bij de verbetering van de kwaliteit van het muziekonderwijs op de basisscholen.

De Inspecteur-Generaal van het Onderwijs

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'A. de Jager', written over a horizontal line.

A. de Jager

Inhoudsopgave

Deel 1 Opzet, resultaten en toetsing 1

1 Inleiding 3

- 1.1 Achtergrond 3
- 1.2 Doelstelling van de evaluatie 3
- 1.3 Opbouw van het rapport 4

2 Evaluatievragen en onderzoeksopzet 5

- 2.1 De vraagstellingen 5
- 2.2 Opzet van het onderzoek 5
  - 2.2.1 *De steekproef* 5
  - 2.2.2 *Het instrument* 5
  - 2.2.3 *De verzameling, verwerking en analyse van de gegevens* 6

3 Beknopte beantwoording van de evaluatievragen 7

4 Toetsing aan de WBO en de kerndoelen 9

- 4.1 Muziek en de WBO 9
- 4.2 Muziek en de kerndoelen 11

Deel 2 Resultaten in detail 15

5 Inhoud en kwaliteit van het muziekonderwijs 17

- 5.1 De inhoud van het muziekonderwijs 17
  - 5.1.1 Doelen 17
  - 5.1.2 Inrichting 20
  - 5.1.3 Middelen 22
- 5.2 De kwaliteit van het muziekonderwijs 24
  - 5.2.1 De kwaliteit van de doelen 25
  - 5.2.2 *De kwaliteit van de inrichting* 25
  - 5.2.3 *De kwaliteit van de middelen* 26
  - 5.2.4 *De kwaliteit van het muziekonderwijs op schoolniveau* 27

6 Invloed van middelen en inrichting op de kwaliteit van het muziekonderwijs 31

- 6.1 De invloed van de personele en materiële middelen op de kwaliteit 31
  - 6.1.1 *De invloed van de personele middelen* 31
  - 6.1.2 *De invloed van de materiële middelen* 34
- 6.2 De invloed van de inrichting op de kwaliteit 34
- 6.3 Samenhang tussen inrichting, middelen en doelen 35

7 Kenmerken van goede scholen 37

Deel 3   Samenvatting, noten en bijlagen   39

Samenvatting   41

Noten   45

**Bijlage I   Set van criteria voor de beoordeling van het
muziekonderwijs op de basisschool   47**

**Bijlage II   Instrument voor het onderzoek naar de kwaliteit
van het muziekonderwijs in de basisschool   53**

Bijlage III   Samenstelling van de projectgroep   59

Deel 1

Opzet, resultaten en toetsing

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

In dit rapport wordt verslag gegeven over de resultaten van een onderzoek naar de kwaliteit van het muziekonderwijs op de Nederlandse basisscholen alsmede over de factoren die de kwaliteit beïnvloeden.

Ook wordt een overzicht gegeven van kenmerken van scholen die erin sla- gen (redelijk) goed muziekonderwijs te geven.

De Wet op het Basisonderwijs (WBO) geeft in art. 9, lid 3 aan, dat bij het onderwijs "... in elk geval aandacht moet worden gegeven aan expressie- activiteiten, waaronder muziek ...". De gebruikte terminologie wijkt af van de formuleringen zoals die voorheen in de Wet op het Lager Onderwijs en de Kleuteronderwijswet werden gebruikt: zingen respectievelijk muzikale vorming. In de vijftiger jaren gaf de Wetgever reeds te kennen dat onder zingen ook muzikale vorming kon worden verstaan, waarmee aangege- ven en erkend werd dat de opvatting over de inhoud van dit vak veran- derd, in feite breder geworden was.

Aan het einde van de zeventiger jaren werd door de SLO (Instituut voor Leerplanontwikkeling) in de nota "Muziek in het begeleid basisonderwijs, wat houdt dat in?" een voorlopige schets gegeven van de aspecten (domeinen) die tot de muzikale vorming behoorden te worden gerekend. Vóór die tijd hebben de opvattingen van bekende muziekpedagogen zoals Gehrels, Orff, Ward en Fischer ertoe bijgedragen dat deze interpretatie van muzikale vorming ingang kon vinden.

De begrippen expressie, expressievakken en expressie-activiteiten heb- ben in de zestiger en zeventiger jaren opgang gemaakt. Deze begrippen, en uiteraard de daaraan toe te kennen inhoud, zouden meer recht doen aan de bevordering van de creativiteit bij de leerlingen. Deze doelstelling is dan ook in de WBO terecht gekomen (art. 8). De resultaten van de hier- voor geschetste ontwikkelingen zijn eveneens neergelegd in de voorlopi- ge kerndoelen (1). De WBO en de kerndoelen vormen beide de achtergrond van het onderzoek waarover hier verslag gegeven wordt.

1.2 Doelstelling van de evaluatie

Eén van de wettelijke taken van de inspectie is: bekend blijven met de toe- stand van het onderwijs. Onder *toestand* moet in dit verband begrepen worden *hoedanigheid* of het meer gangbare begrip *kwaliteit*.

Om zo objectief mogelijke oordeelsvorming over de kwaliteit van onder- wijs te realiseren, moet allereerst gezocht worden naar standaarden of cri- teria die bepalend zijn voor de kwaliteit.

Op basis van een analyse van documenten (2), die van belang zijn voor de inhoud en de vormgeving van het basisonderwijs en voor het muziekonderwijs in het bijzonder, is door de inspectie een set met criteria opgesteld waaraan de kwaliteit van het muziekonderwijs in de basis- scholen getoetst zou kunnen worden. De criteria die de inspectie hanteert, zijn gebaseerd op:

- wet- en regelgeving (WBO);
- ontwikkeld of te ontwikkelen overheidsbeleid (onder andere kerndoelen);
- resultaten van onderzoek (onder andere PPON);
- de onderwijspraktijk (3).

In 1990 is deze set met criteria, onderverdeeld naar doelen, middelen en inrichting vastgesteld.

Niet alle criteria worden voor de kwaliteit van het onderwijs van even groot belang geacht. Na raadpleging van externe (veld)deskundigen zijn daarom aan de criteria gewichten toegekend, die het belang van het betreffende criterium aangeven voor de kwaliteit. Bijlage I bevat de criteriumset. In het onderzoek zijn alleen de criteria met een gewicht van 3 of hoger betrokken. Met behulp van deze criteria wil de inspectie zich een oordeel vormen over de inhoud en de kwaliteit van het muziekonderwijs op de Nederlandse basisscholen: de centrale vraag van het onderzoek.

1.3 Opbouw van het rapport

Dit rapport bestaat uit drie delen. Deel 1 en deel 2 bevatten meerdere hoofdstukken. De hoofdstukken zijn doorgenummerd en onderverdeeld in paragrafen en, zonedig, in subparagrafen.

Deel 1 bevat naast de inleiding de concrete evaluatievragen en de opzet van het onderzoek. Vervolgens worden de evaluatievragen beknopt beantwoord. Tenslotte worden de resultaten getoetst aan relevante artikelen uit de WBO en aan de voorlopige kerndoelen voor muziek in het basisonderwijs.

In deel 2 wordt aan de hand van de drie evaluatievragen een gedetailleerde beschrijving gegeven van de resultaten van deze evaluatie. In feite bevat dit deel het materiaal waarop de uitspraken over kwaliteit en toetsing berusten.

Deel 3 tenslotte bevat een samenvatting, een overzicht van de noten en een drietal bijlagen.

2 Evaluatievragen en onderzoeksopzet

2.1 De vraagstellingen

Om de in het vorige hoofdstuk omschreven centrale vraag naar de kwaliteit van het muziekonderwijs te kunnen beantwoorden zijn de volgende evaluatievragen geformuleerd (4):

- 1 *Wat is de inhoud en de kwaliteit van het muziekonderwijs op de Nederlandse basisscholen?*
- 2 *Welke aspecten van middelen en inrichting maken verschil uit voor de kwaliteit van het muziekonderwijs?*
- 3 *Wat kenmerkt basisscholen waar kwalitatief goed muziek onderwijs wordt gegeven?*

De eerste evaluatievraag is allereerst gericht op de beschrijving van de totaliteit van het onderwijsleerproces, te weten: doelen, inzet en gebruik van middelen en de inrichting van het muziekonderwijs.

De tweede evaluatievraag gaat uit van de veronderstelling dat een juiste (doelmatige) inzet van middelen en een adequate onderwijskundige inrichting de kwaliteit zullen vergroten. Nagegaan is welke aspecten verschil uitmaken voor de kwaliteit.

De derde evaluatievraag tenslotte is gebaseerd op de overtuiging dat het mogelijk moet zijn kwalitatief goed muziekonderwijs op een basisschool te verzorgen zonder dat er exorbitante eisen gesteld moeten worden aan middelen of inrichting.

2.2 Opzet van het onderzoek

2.2.1 De steekproef

Omdat een onderzoek onder alle 8450 basisscholen onmogelijk is, is uit deze populatie een aselechte steekproef (5) van 80 scholen getrokken. Eén school is uitgevallen, zodat in het onderzoek 79 scholen zijn betrokken.

2.2.2 Het instrument

Voor het onderzoek is de criteriumset uitgewerkt in een instrument waarin de twaalf criteria zijn opgenomen met een gewicht van 3 of hoger. In bijlage II is het instrument opgenomen. In Tabel 2.1 is aangegeven op welke wijze de criteria in dit rapport zullen worden benoemd en welke gewichten zijn toegekend. In het vervolg zal ook gebruik worden gemaakt van de korte aanduidingen van de criteria.

In het instrument is elk criterium uiteengelegd in een aantal indicatoren die objectief beoordeeld kunnen worden. De indicatoren staan het toe om zowel de inhoud (wat komt aan de orde?) als de diepte (wat is het niveau?) in kaart te brengen. Op basis van de beoordeling van de indicatoren wordt aan elk criterium een globaal kwaliteitsoordeel toegekend. Daarbij worden de volgende waarderungen gebruikt:

- 1 = slecht
- 2 = onvoldoende
- 3 = voldoende
- 4 = goed
- 5 = zeer goed.

Tabel 2.1. Overzicht van de criteria zoals die in het onderzoeksinstrument zijn opgenomen

criterium	korte aanduiding	gewicht
A muziek pas bij de ervaring en ontwikkeling van de leerlingen	ervaring en ontwikkeling	5
B muziek beluisteren, vastleggen en er over spreken	muziek beluisteren	4
C muziek en bewegen	muziek en bewegen	3
D muziek maken, vastleggen en er over spreken	muziek maken	5
E voorgenomen inhoud en vormgeving	voorgenomen inhoud	5
F gerealiseerde inhoud en vormgeving	gerealiseerde inhoud	5
J tijdsbesteding	tijdsbesteding	4
G didactische werkvormen	werkvormen	5
K personele middelen	personele middelen	5
L materiële middelen	materiële middelen	3
H attitudevorming	attitudevorming	5
M schoolklimaat	schoolklimaat	3

2.2.3 De verzameling, verwerking en analyse van de gegevens

Aan de betrokkenen scholen is gevraagd om in de lessen een indruk te geven van wat met het muziekonderwijs op de school wordt beoogd en hoe daaraan inhoud en vorm wordt gegeven. Deze formulering is gekozen om zowel de doelen als de inrichting en de middelen te kunnen beoordelen. De evaluatie is verricht door twaalf in muziekonderwijs gespecialiseerde inspecteurs. Vooraf analyseerden zij het schoolwerkplan (SWP) van de te bezoeken school. Op de school voerden zij aan de hand van een vragenlijst een gesprek met de directeur. Zij volgden de muzieklessen in de groepen 2, 4, 6 en 8. Na afloop van deze lessen volgde nog een gesprek met de betrokken leraren. De bij te wonen lessen werden gegeven door de leraren die doorgaans de lessen verzorgden en mochten, vanwege het onderzoek, langer duren dan gewoonlijk (maximaal 45 minuten). Voor de beantwoording van de derde evaluatievraag zijn op een aantal scholen met een hoge gemiddelde kwaliteit aanvullende interviews gehouden (6).

3 Beknopte beantwoording van de evaluatievragen

In dit hoofdstuk worden de resultaten globaal gepresenteerd in de vorm van een beknopte beantwoording van de evaluatievragen. In de hoofdstukken 5 tot en met 7 worden de resultaten meer gedetailleerd weergegeven. Vanwege het tweeledige karakter van de eerste evaluatievraag wordt aan de inhoud en aan de kwaliteit afzonderlijk aandacht besteed.

De eerste evaluatievraag luidt: *Wat is de inhoud en de kwaliteit van het muziekonderwijs op de Nederlandse basisscholen?*

De inhoud:

Het muziekonderwijs sluit in het algemeen wel aan bij de leefwereld van de leerlingen, maar veel minder bij hun ontwikkeling. Aan talentvolle kinderen wordt weinig of geen aandacht geschonken.

Het leerstofaanbod bestaat in hoofdzaak uit het leren zingen van een redelijk gevarieerd repertoire liederen. Verantwoord stemgebruik, meerstemmig zingen en het bespelen van instrumenten, krijgen daarbij te weinig aandacht.

Door het minieme gebruik van (moderne) methoden ontbeert het muziekonderwijs in het algemeen een planmatige aanpak alsmede variatie in het leerstofaanbod. Er is weinig plaats voor bewust luisteren naar muziek en bewegen op muziek wordt, als het al gebeurt, beperkt tot de meest eenvoudige bewegingen.

Aan (volks)dans wordt hoegenaamd geen aandacht besteed.

Na acht jaar basisonderwijs zijn nog veel leerlingen analfabeet op het terrein van de notatie van muziek. De leerlingen leren niet of nauwelijks van gedachten te wisselen over de kwaliteit, de functies of bedoelingen van muziek. Al met al is de inhoud van het muziekonderwijs aan de schrale kant.

De betekenis van het SWP voor de concrete aanpak op groepsniveau is uitermate beperkt.

De inspectie acht het merendeel van de leraren bekwaam genoeg om het muziekonderwijs adequaat te verzorgen. Voorwaarde daarbij is dan wel dat de leraren gebruik maken van een goede methode en dat de toegemeten tijd (gemiddeld 50 minuten per groep per week) effectief wordt besteed.

De kwaliteit:

De kwaliteit van de diverse aspecten loopt niet veel uiteen: muziek beluisteren is twijfelachtig, evenals muzieknotatie en bewegen op muziek. De kwaliteit van het muziek maken is voldoende.

De leraren (scholen) plannen het muziekonderwijs in onvoldoende mate en aan gemaakte afspraken wordt niet altijd de hand gehouden. Aan differentiatie en individualisering komt men veelal niet toe. Binnen het wat magere aanbod wordt wel voor voldoende afwisseling in didactische werkvormen gezorgd. Over de sfeer en de aandacht tijdens de lessen

mag niet geklaagd worden.

De kwaliteit van het personeel is gemiddeld bijna voldoende, maar één op de drie leraren is naar het oordeel van de inspectie (nog) niet vakbekwaam genoeg. De vakleraren hebben in dit opzicht een voorsprong, maar dat mag niet verwonderlijk worden genoemd.

Op de helft van de scholen draagt het schoolklimaat onvoldoende bij aan de kwaliteit van het muziekonderwijs. Als op schoolniveau naar de gehele inhoud van het muziekonderwijs wordt gekeken, dan is het resultaat dat slechts 44% van de scholen met voldoende en in enkele gevallen met goed wordt beoordeeld. Een en veertig procent verdient de kwalificatie twijfelachtig en 15% is onvoldoende/slecht.

De tweede evaluatievraag luidt: *Welke aspecten van middelen en inrichting maken verschil uit voor de kwaliteit van het muziekonderwijs?*

De kwaliteit van het muziekonderwijs blijkt afhankelijk van de volgende aspecten van inrichting (geordend van sterke naar minder sterke afhankelijkheid):

- Effectiviteit van én variatie in didactische werkvormen.
- Het gebruik maken van een methode of het maken van - en houden aan - concrete afspraken over te behandelen leerstof.
- Het bevorderen van een goede attitude in de groep (sfeer, aandacht, concentratie).
- Het bevorderen van een positief schoolklimaat voor muziek.

De belangrijkste aspecten van inrichting die de kwaliteit duidelijk beïnvloeden, blijken dus indirecte kenmerken van leraargedrag te zijn, te weten:

- vakdidactische bekwaamheid
- vakinhoudelijke bekwaamheid
- pedagogische bekwaamheid.

Bovenstaande conclusie wordt bevestigd als expliciet naar de personele middelen wordt gekeken:

De leraar in de groep is de belangrijkste factor. Het blijkt dat de inzet van vakleraren in het algemeen tot hogere kwaliteit leidt. Groepsleraren die aan nascholing deelnemen, bereiken eveneens betere resultaten. In iets mindere mate zijn ook materiële middelen van belang.

De derde evaluatievraag luidt: *Wat kenmerkt scholen waar kwalitatief goed muziekonderwijs wordt gegeven?*

Slechts twee van de bij dit onderzoek betrokken scholen voldoen strikt genomen aan de kwalificatie "goed".

De belangrijkste kenmerken van deze scholen zijn:

- er is een vakleeraar aan de school verbonden (bekwaam personeel)
- er is samenwerking tussen vakleraren en groepsleraren
- er wordt muziekonderwijs gegeven met een methode
- de (vak)leraren hebben deel genomen aan nascholing
- de beschikbare tijd wordt effectief gebruikt
- zowel over de betrokkenheid van de leerlingen, als ook over hun prestaties op dit gebied, wordt aan de ouders gerapporteerd
- de directeur speelt een actieve en stimulerende rol.

4 Toetsing aan de WBO en de kerndoelen

In dit hoofdstuk worden de resultaten van deze evaluatie vergeleken met de intenties c.q. voorschriften zoals die in de meest relevante artikelen van de WBO zijn neergelegd. Vervolgens worden de resultaten afgezet tegen de kerndoelen zoals die voorlopig zijn vastgesteld.

4.1 Muziek en de WBO

In de inleiding (hoofdstuk 1) is aangegeven dat het toetsingskader voor dit onderzoek mede bepaald is door enkele relevante artikelen van de WBO. In feite betreft het de artikelen 8, 9, 11, 15 en 16. De meest in het oog springende uitkomsten van deze evaluatie zullen hierna aan deze artikelen worden getoetst.

Muziek en artikel 8 WBO

In dit artikel worden de algemene uitgangspunten en doelstellingen van het basisonderwijs opgesomd.

Er is onderzocht in hoeverre het muziekonderwijs aansluit bij de ervaring en ontwikkeling van de leerlingen. Gebleken is dat het merendeel van de leraren in hun lessen inspeelt op de leefwereld van de leerlingen. Ook wordt aansluiting gezocht bij de eerdere ervaringen die de leerlingen (in die groep) hebben opgedaan.

In dat opzicht sluiten de lessen min of meer op elkaar aan. Het ontwikkelingsproces houdt echter niet op aan het einde van trimester of schooljaar: verwacht mag worden dat de (leerstof)planning groepsoverstijgende kenmerken bezit. En dat is op ruim de helft van de scholen nog niet het geval, waardoor het eindresultaat niet meer kan zijn dan de optelsom van opvattingen, werkwijzen en toevallige bekwaamheden van een min of meer willekeurige groep leraren.

Verder is gebleken dat bij het muziekonderwijs nog maar nauwelijks aan differentiatie en individualisering wordt toegekomen gezien het gegeven dat slechts in 13% van de groepen rekening is gehouden met de talenten en mogelijkheden van leerlingen. Wellicht dat op dit gebied betere resultaten kunnen worden geboekt als de opbrengsten van het Diepteproject Muziek een brede verspreiding hebben gekregen.

Men moet niet al te hoge verwachtingen koesteren van het verwerven van kennis en inzicht en het ontwikkelen van creativiteit: activiteiten gericht op systematisch en gericht luisteren naar muziek alsook leren improviseren (met klanken, tonen of tekens) komen weinig voor.

Er is wel meer aandacht voor de sociale en emotionele beleving van muziek, wat min of meer tot uitdrukking komt in het (veelvuldig) samen zingen in de groep.

Voor de kwaliteit van de samenzang is niet erg veel aandacht: leraren vinden het belangrijk dat iedereen mee kan/mag doen en dat de leerlingen er plezier in hebben.

Muziek en artikel 9 WBO

In dit artikel wordt aangegeven wat het onderwijs, zo mogelijk in samenhang, dient te omvatten. Muziek heeft hierbij een plaats gekregen bij de expressie-activiteiten waaraan in elk geval aandacht moet worden besteed.

Aan deze verplichting voldoen alle scholen die bij de steekproef betrokken zijn.

De samenhang (met andere leer- of vormingsgebieden) komt op verschillende momenten tot uitdrukking.

In de onderbouw krijgt muziek vaak aandacht bij thematisch onderwijs (jaargetijden, feesten, etcetera). Het muzikale aspect lijkt dan meestal te bestaan uit het aanleren van een lied dat qua tekst aansluit bij het gekozen thema. Bij een veel gebruikte methode voor aanvankelijk lezen worden eveneens toepasselijke liederen "meegeleverd".

In beide gevallen is er sprake van oppervlakkige samenhang.

Ook in andere groepen wordt min of meer intensief thematisch onderwijs gegeven waarbij het zingen van toepasselijke liederen meer dient ter afwisseling dan dat er inhoudelijk gezocht wordt naar samenhang. De alom ingeburgerde musical op het einde van de basisschool roept vaak samenhangende activiteiten op: tekenen en schilderen (decors), zingen, dramatiseren, dansen, ontwerpen van teksten, etcetera.

Sommige andere vieringen c.q. week- of maandsluitingen zijn voorbeelden waarin muziek(onderwijs) samenhangt met andere onderwijsactiviteiten. Ontsporingen komen daarbij echter ook voor (quasi-muziek maken: play-back).

Samengevat moet worden vastgesteld dat er geen structurele en geplande samenhang wordt nagestreefd tussen muziek en met name de overige expressie-activiteiten.

Muziek en artikel 11 WBO

In dit artikel worden de eisen vermeld waaraan het schoolwerkplan en het activiteitenplan (AP) moeten voldoen. Tevens wordt in dit artikel aangegeven dat het onderwijs moet worden gegeven "volgens" het schoolwerkplan.

Gebleken is dat de scholen op zeer verschillende wijze inhoud geven aan het deelschoolwerkplan voor muziek.

De verschillen zitten met name in de mate van concreetheid waarmee doelen, leerstof en werkvormen zijn omschreven. Er blijkt echter wel degelijk een verband te zijn tussen de kwaliteit van de planning (mate van exactheid en volledigheid) en de geconstateerde kwaliteit in de schoolpraktijk mits men zich ook houdt aan de in het SWP (of elders!) gemaakte afspraken.

Dit komt duidelijk tot uiting bij de scholen die aangeven dat er een methode is voorgeschreven (maar die methode niet consequent volgen!) vergeleken met de scholen die zich aan een voorgeschreven methode houden. In het laatste geval is de kwaliteit van het feitelijk gerealiseerde muziekonderwijs zonder meer beter. De uitwerking van het SWP in het AP krijgt met name vorm in de vermelding van de tijd die aan de verschillende activiteiten wordt besteed. Uit deze evaluatie is niet gebleken dat de kwaliteit van het muziekonderwijs evenredig toeneemt als meer tijd daarvoor wordt uitgetrokken. Anders gezegd: voor de verbetering van de kwaliteit van het muziekonderwijs moeten andere aangrijpingspunten worden genomen.

Muziek en de artikelen 15 en 16 WBO

In deze artikelen wordt geregeld dat aan een basisschool groepsleraren zijn verbonden en eventueel ook ander onderwijzend personeel.

Hiervoor is reeds aangegeven wat het oordeel is over de bekwaamheid van groepsleraren en vakleraren bij het verzorgen van muziekonderwijs. Daarbij zijn echter nog wel enkele opmerkingen te plaatsen. Algemeen is bekend dat veel groepsleraren muziek een "moeilijk vak" vinden om er goed les in te geven. Vanuit een bepaalde opvatting over de inhoud van het muziekonderwijs is dat begrijpelijk. Als muziekonderwijs voornamelijk bestaat uit het aanleren van technische vaardigheden (zingen; begeleiden op instrumenten) dan worden aan de leraar ook hoge muzikaal- technische eisen gesteld. Al heel lang blijkt dat veel leraren daaraan slechts ten dele kunnen voldoen. Vandaar dan ook dat op 25% van de scholen een vakleeraar werkzaam is, wat een positief effect geeft op de kwaliteit van het muziekonderwijs op die scholen. Wanneer echter uitgegaan wordt van een andere, minder technische en meer communicatieve interpretatie van muziekonderwijs (kerndoelen) kan men andere, meer haalbare eisen stellen aan de leraren. Naast een inhoudelijk andere programmering van de leerstof is dan ook het (na)scholingsprogramma van de opleidingsinstituten aan herziening en herijking toe.

Resumé van de toetsing aan de WBO

Het muziekonderwijs voldoet slechts ten dele aan de belangrijkste doelstellingen en uitgangspunten van de WBO. Sociaal-emotionele uitgangspunten worden beter gerealiseerd dan cognitieve en creatieve uitgangspunten. Bij het muziekonderwijs is er in de praktijk nog maar weinig merkbaar van differentiatie en individualisering. Op veel scholen is er onvoldoende samenhang en samenwerking in de planning en uitvoering van het muziekonderwijs. Het gevolg is dat de uiteindelijke kwaliteit meer de optelsom is van een aantal toevalstreffers dan het resultaat van zorgvuldige doelbepaling en deskundige inzet van mensen en hulpmiddelen. Toch is de inspectie van mening dat tweederde van de leraren voldoende vakbekwaamheid bezit om adequaat muziekonderwijs te geven.

4.2 Muziek en de kerndoelen

In de inleiding (hoofdstuk 1) is aangegeven dat het toetsingskader voor deze evaluatie mede bepaald is door de voorlopige kerndoelen.

De resultaten van deze evaluatie kunnen worden afgezet tegen de kerndoelen om te bezien in hoeverre er discrepantie bestaat tussen ideaal en werkelijkheid.

Achtereenvolgens zullen besproken worden:

- muziek beluisteren
- muziek maken
- muziek en bewegen
- muziek vastleggen
- spreken over muziek.

Kerndoelen van muziek beluisteren

De leerlingen kunnen:

- geluiden op basis van duur, hoogte, kleur en sterkte benoemen en ordenen;
- aan de hand van beluisteren de melodie- en ritme-fragmenten benoemen;
- muziekinstrumenten uit de hoofdgroepen van instrumenten herkennen.

De leerlingen kunnen met voorbeelden aangeven dat:

- muziek een sfeer kan oproepen;
- mensen met verschillende doelen muziek maken of beluisteren.

Het blijkt dat nog lang niet in alle groepen aandacht besteed wordt aan dit domein. In ongeveer 25% van de groepen zijn activiteiten waargenomen gericht op realisering van de doelstelling: "klankeigenschappen herkennen en benoemen". Alle andere activiteiten die betrekking hebben op dit domein zijn in nog mindere mate waargenomen. De *waargenomen* activiteiten zijn gemiddeld gewaardeerd met twijfelachtig.

Kerdoelen van muziek maken

De leerlingen kunnen een gevarieerd repertoire van liederen in groepsverband zingen. Ze letten daarbij op zuiverheid, articulatie en voordracht.

De leerlingen kunnen bij liederen, spreekteksten en muziekfragmenten

- maat, maataccent en tegenritme spelen;
- ritmische begeleiding verzorgen.

De leerlingen kunnen eenvoudige instrumenten bespelen bij het zingen en bij het zingen of spelen van ritmische en melodische motieven.

In praktisch alle groepen worden liederen gezongen. De variatie is wat minder dan gewenst en aan stemgebruik is slechts in de helft van de groepen aandacht besteed.

Datzelfde geldt voor het leren bespelen van eenvoudige instrumenten. Het bespelen van melodie-instrumenten komt veel minder voor dan het bespelen van ritme-instrumenten. In iets meer dan de helft van de groepen is er aandacht voor het spelen van maat(accenten) en ritmische patronen. De kwaliteit van dit domein is gemiddeld gewaardeerd met voldoende.

Kerdoelen van muziek en bewegen

De leerlingen kunnen:

- speel- en dansliederen uitvoeren die afkomstig zijn uit een breed samengesteld repertoire;
- volksdansen uitvoeren;
- met bewegingen vorm, melodie, ritme, tekst of sfeer uitbeelden.

Geconstateerd moet worden dat van de drie onderscheiden doelstellingen van dit domein er aan slechts één ervan in redelijke mate aandacht wordt besteed namelijk: met bewegingen tekst of sfeer uitbeelden. Het uitvoeren van speel- en dansliederen en van volksdansen is spaarzaam waargenomen. De gemiddelde kwaliteit van de waargenomen activiteiten binnen dit domein is twijfelachtig.

Kerdoelen van muziek vastleggen (notatie)

De leerlingen kunnen:

- op globale wijze het verloop en de vorm van een lied of muziekstuk volgen aan de hand van een traditionele notatie;
- melodie, ritme en het sterker en zachter worden door middel van een grafische notatie vastleggen;
- in een twee- en driedelige maatsoort veel voorkomende ritmen noteren en spelen.

Over dit onderdeel zijn indicatoren ondergebracht bij muziek beluisteren en muziek maken.

Duidelijk is dat gemiddeld slechts in 20% van alle groepen sprake is van kennis maken met notatie. Noteren en spelen van veel voorkomende ritmische en melodische patronen gebeurt slechts in gemiddeld 10% van alle groepen. In de bovenbouw is dit beeld wat beter. Aan grafische notatie wordt nauwelijks aandacht besteed, noch in actieve zin (zelf bedenken van een notatie), noch in passieve zin (het kunnen volgen van een muziekstuk aan de hand van een gegeven notatie). Er is in deze evaluatie geen aparte kwaliteitsbeoordeling gegeven voor dit domein, omdat notatie gezien kan worden als hulpmiddel bij het beluisteren van muziek of bij het musiceren.

Kerdoelen van spreken over muziek

De leerlingen kunnen:

- voorbeelden geven van muziekgebruik in hun omgeving;
- instrumenten uit de hoofdgroepen van instrumenten aangeven en plaatsen in typen orkesten;
- beluisterde muziek typeren naar herkomst (land, werelddeel, sfeer, cultuur).

Dit domein is evenals het vorige om dezelfde reden ondergebracht bij muziek beluisteren en muziek maken. Het blijkt dat gemiddeld slechts in ongeveer 10% van de groepen expliciet aandacht wordt besteed aan dit domein. Het gebeurt vaker in de hogere dan in de lagere groepen.

Resumé van de toetsing aan de kerndoelen

Het is duidelijk dat de basisscholen nog (lang) niet toe zijn aan realisering van alle kerndoelen voor muziekonderwijs. De scholen leggen heel duidelijk het accent op eenvoudige vormen van muziek maken.

Aan de meeste andere kerndoelen wordt alleen terloops aandacht besteed. Daaruit zou de conclusie getrokken kunnen worden dat "dus" de kerndoelen te hoog gegrepen zouden zijn. Dat hoeft geenszins het geval te zijn.

Uit deze evaluatie blijkt evenzeer dat het wel mogelijk is om de kerndoelen in redelijke mate te realiseren mits de scholen systematisch aandacht geven aan verbetering van de voorwaarden waaronder goed muziekonderwijs kan worden gerealiseerd.

Eerder is al aangetoond hoe middelen en inrichting de kwaliteit beïnvloeden. Daarmee zijn handvatten gegeven om gericht te werken aan kwaliteitsverbetering.

Om de gehele range van kerndoelen te bereiken, althans na te streven is het noodzakelijk om methodisch en effectief te werken op basis van vastgestelde en operationeel gemaakte doelen. De kerndoelen voor muziek gaan uit van een bepaalde opvatting over de zin, de waarde en de vormgeving van het muziekonderwijs. Deze opvattingen zijn nog lang niet overal gemeengoed. Vooralsnog zal, naast het ontwikkelen van op deze leest geschoeide methoden ook stelselmatig aandacht moeten zijn voor verbreiding van realistische ideeën over goed, hedendaags muziekonderwijs en aan de (na)scholing van leraren om deze opvattingen te vertalen in de praktijk van alle dag.

Deel 2

Resultaten in detail

5 Inhoud en kwaliteit van het muziekonderwijs

In dit hoofdstuk wordt in detail antwoord gegeven op de eerste evaluatievraag: *Wat is de inhoud en de kwaliteit van het muziekonderwijs op de Nederlandse Basisscholen?*

Bij de beschrijving van zowel de inhoud (wat komt aan de orde?) als de kwaliteit (wat is het oordeel over hetgeen is waargenomen?) worden de criteria gegroepeerd naar doelen inrichting en middelen. Deze groepering maakt het mogelijk om meer samenhangende en criterium-overstijgende uitspraken te doen. Om een zo volledig mogelijk beeld te kunnen schetsen van de inhoud wordt gebruik gemaakt van tabellen waarin de resultaten op het niveau van de indicatoren zijn opgenomen. De begeleidende teksten vermelden de meest opmerkelijke resultaten. Tot slot wordt aan de scholen in de vorm van een schoolscore een rapportcijfer toegekend.

5.1 De inhoud van het muziekonderwijs

5.1.1 Doelen

De doelen van het muziekonderwijs betreffen enerzijds de algemene doelen en uitgangspunten van het basisonderwijs zoals die zijn vastgelegd in artikel 8 van de WBO en anderzijds de vakinhoudelijke doelstellingen van het muziekonderwijs zoals die zijn verwoord in de kerndoelen.

Criterion A: muziekonderwijs past bij de ervaring en de ontwikkeling van de leerlingen (WBO art.8).

Artikel 8 van de WBO is uitgewerkt in vijf indicatoren. In Tabel 5.1 zijn de gegevens over deze indicatoren weergegeven. De tabel bevat, per groep en gemiddeld over alle groepen, het percentage positieve scores. De indicatoren zijn daarbij geordend van hoog naar laag.

Tabel 5.1 *Percentage positieve scores op het criterium "muziek past bij ervaring en ontwikkeling van de leerlingen"*

indicator	groep				gem
	2	3	4	6	
1 Stemt school muziekonderwijs af op belevingswereld leerlingen?	91	92	83	74	85
2 Stemt school muziekonderwijs af op ervaring leerlingen?	80	77	79	71	77
3 Stemt school muziekonderwijs af op ontwikkeling leerlingen?	73	72	73	63	70
5 Is er sprake van longitudinale leerstofplanning?	46	50	53	42	43'
4 Houdt school rekening met talenten en mogelijkheden leerlingen?	10	12	17	14	13

' percentage scholen waar bij tenminste drie groepen wordt aangegeven dat er sprake is van longitudinale leerstofplanning

Uit de tabel blijkt duidelijk dat scholen in redelijke mate het muziekonderwijs afstemmen op de beleving, ervaring en ontwikkeling van de leerlin-

gen. In de onderbouw gebeurt dat nog wat beter dan in de bovenbouw. Van longitudinale leerstofplanning is veel minder sprake. Slechts een klein deel van de scholen houdt rekening met de talenten en mogelijkheden van de leerlingen.

criterium B: muziek beluisteren, vastleggen en er over spreken.

Muziek beluisteren is in elf indicatoren uiteengelegd. Deze indicatoren geven de breedte aan van dit doel. Tabel 5.2 geeft het percentage aan waarin de betreffende activiteiten aan de orde worden gesteld. De indicatoren zijn geordend van "nadruk in de onderbouw" naar "nadruk in de bovenbouw".

Er is vanuit gegaan dat slechts een deel van de betrokken activiteiten in één enkele les aan de orde kunnen worden gesteld. Het valt dus niet te verwachten dat in alle groepen op alle indicatoren vaak tot zeer vaak wordt gescoord. De tabel laat echter zien dat aan de meeste indicatoren slechts zeer weinig aandacht wordt besteed. Bij nadere analyse blijkt zelfs dat door één op elke vier scholen in geen enkele groep enige aandacht aan dit criterium wordt besteed. Kijken we naar de afzonderlijke indicatoren, dan komen klankeigenschappen herkennen en benoemen en omgevingsgeluiden herkennen in redelijke mate voor, voornamelijk in de onderbouw. In de bovenbouw wordt enige aandacht besteed aan de opbouw van een lied of muziekstuk. In het bijzonder valt op dat in slechts 8% van de groepen aandacht wordt geschonken aan de notatie van muziek in relatie tot het luisteren naar muziek. Eenzelfde lage score valt te constateren bij het spreken over muziek (waarderen, functies, tijd en cultuur).

Tabel 5.2 Percentage scores op het criterium "muziek beluisteren, vastleggen en er over spreken"

indicator	groep				gem
	2	4	6	8	
Leren de leerlingen:					
2 klankeigenschappen herkennen en benoemen (hoogte/duur/sterkte/timbre)?	29	23	26	14	23
1 omgevingsgeluiden te herkennen en te benoemen?	20	8	9	3	10
10 de belangrijkste vocale/instrumentale ensembles herkennen en benoemen (b.v. vrouwenkoor of gemengd koor)?	0	3	5	3	3
4 globaal het verloop of de vorm van een lied (of muziekstuk) volgen aan de hand van een grafische notatie?	0	3	7	7	4
6 ordeningsprincipes van muziek herkennen en benoemen (variatie/herhaling/contrast)?	7	6	15	14	11
9 de belangrijkste stemsoorten en instrumenten herkennen en benoemen?	5	6	16	12	9
3 globaal het verloop en de vorm van een lied (of muziekstuk) volgen aan de hand van een traditionele notatie?	0	3	8	9	5
7 de functies en toepassingen van muziek te onderscheiden en te onderkennen (film- reclame- of sfeermuziek)?	2	1	8	11	6
8 hun waardering voor muziek verwoorden?	1	2	9	12	6
11 de muziek te plaatsen in cultuur tijd en plaats?	3	5	7	18	8
5 de opbouw (vorm) van een lied of muziekstuk kennen (motief/zinsdeel/zin)?	4	10	20	22	15

criterium C: muziek en bewegen.

Om dit aspect te kunnen beoordelen is dit criterium uitgewerkt in een vijftal indicatoren. De activiteiten die de muziek of de tekst van een lied ondersteunen komen nog enigermate aan bod; dansante vormen zijn in het onderzoek slechts op enkele scholen waargenomen.

Het resultaat laat zien dat er grote verschillen zijn in de mate waarin de beschreven activiteiten voorkomen. Ook de verschillen tussen de groepen zijn groot.

Naarmate de leeftijd toeneemt neemt het bewegen op muziek af. In Tabel 5.3 zijn de indicatoren geordend op het gemiddeld percentage waarin de betreffende indicator is voorgekomen.

Tabel 5.3 Percentage scores op het criterium "muziek en bewegen"

indicator	groep				gem
	2	4	6	8	
Leren de leerlingen:					
5 passende bewegingen bij de tekst of de sfeer van een lied?	61	40	22	13	35
4 eigen bewegingspatronen te bedenken op bestaande muziek?	28	14	6	4	13
1 speelliederen (bv. Schipper mag ik overvaren) in groepsverband uitvoeren?	15	9	1	0	6
2 dansliederen (bijv. De driekusman; Er zat een klein zigeunermeisje) in groepsverband uit te voeren?	8	9	2	3	6
3 leren de leerlingen eenvoudige volksdansen uitvoeren op muziek uit verschillende culturen?	1	4	3	8	4

Criterium D: muziek maken, vastleggen en er over spreken.

Dit criterium is uitgewerkt in twaalf indicatoren. In Tabel 5.4 zijn de indicatoren gerangschikt naar het gemiddelde percentage.

Het percentage waarin aandacht wordt besteed aan de verschillende indicatoren per groep en per indicator vertoont grote verschillen.

Het onderzoek bevestigt het stereotiepe beeld van het muziekonderwijs: er wordt veel gezongen en er wordt een redelijk gevarieerd repertoire ingestudeerd.

Voor goed en verantwoord stemgebruik is maar matig aandacht. Voor het meerstemmig zingen geldt hetzelfde.

Tabel 5.4 Percentage scores op het criterium "muziek maken vastleggen en er over spreken"

indicator	groep				gem
	2	4	6	8	
Leren de leerlingen:					
1 liederen zingen?	90	94	89	86	90
2 een gevarieerd liedrepertoire?	59	69	74	69	68
4 hun stem goed en verantwoord te gebruiken (bijv. houding en toonhoogte)?	38	55	66	54	53
5 "eigen slagwerk" (handen vingers en voeten) gebruiken bij muziek maken?	59	59	51	40	52
6 ritme-instrumenten te bespelen?	50	54	44	35	46
7 melodie-instrumenten te bespelen?	20	18	26	27	23
3 meerstemmig zingen (bijv. canons)?	0	10	35	42	22
9 kennis maken met muzieknotatie?	2	16	38	19	19
8 zelf muziek te bedenken (improviseren)?	16	13	18	15	15
13 spreken over de bedoelingen/functionies van de liederen die gezongen worden?	5	15	14	25	15
11 veel voorkomende ritmische en melodische patronen in traditioneel notenschrift te noteren en te spelen?	0	5	25	14	11
10 de muziek door zelfbedachte notatie vastleggen (duur/toonhoogte/dynamiek/vorm)?	4	9	8	9	7
12 hun waardering voor eigen gemaakte muziek verwoorden?	0	0	5	1	1

In bijna de helft van alle groepen worden ritme-instrumenten gebruikt en slechts in één van de vier groepen worden melodie-instrumenten (staafspelen) gehanteerd

Aan notatie van muziek wordt weinig aandacht besteed. Het varieert van 2% in groep 2 tot 38% in groep 6.

Spreeken over muziek (functies, bedoelingen, waardering) gebeurt over de hele lijn weinig tot zeer weinig.

Dit laatste bevestigt het beeld dat gevormd is bij luisteren naar muziek.

5.1.2 Inrichting

criterium E: voorgenomen inhoud en vormgeving.

Dit criterium berust op artikel 11 van de WBO waarin bepalingen zijn vastgelegd over de inhoud van het SWP en AP. Het criterium is uitgewerkt in vijf indicatoren. De SWP's zijn met behulp van deze vijf indicatoren geanalyseerd op de voorgenomen inhoud en vormgeving van het muziekonderwijs. Tabel 5.5 vermeldt de resultaten.

De SWP's van de betrokken scholen voldoen aan de wettelijke eisen. Uit de tabel blijkt dat ruim 60% van de scholen op schoolniveau globaal afspraken heeft gemaakt en dat slechts een derde van de scholen concrete afspraken gemaakt heeft op groepsniveau. Nog minder scholen (27%) hebben een methode voorgeschreven.

De meeste SWP's hebben derhalve geen duidelijk richtinggevend en voorschrijvend karakter voor de onderwijsleeractiviteiten op groepsniveau.

Tabel 5.5 *Percentage positieve scores op het criterium "voorgenomen inhoud en vormgeving"*

indicator	school
2 Zijn er op schoolniveau afspraken over de te behandelen leerstof?	63
3 Is er concreet beschreven wat er per groep moet worden behandeld (dat wil zeggen: de leerkracht van bijv. groep 6 weet wat hij dit jaar moet doen)?	33
1 Is er een methode voorgeschreven?	27
5 Is expliciet aangegeven hoe aandacht wordt besteed aan zorgleerlingen?	14
4 Is er in de afgesproken leerstof aangegeven hoe gedifferentieerd wordt?	9

criterium F: gerealiseerde inhoud en vormgeving.

Aan de hand van vier indicatoren is in Tabel 5.6 aangegeven wat de relatie is tussen de onderwijswerkelijkheid en de planning, zoals die in het SWP is vastgelegd.

Voorzover scholen al een methode voor muziekonderwijs hebben voorgeschreven (27%) wordt er in twee van de drie groepen slechts gebruik van gemaakt. Ongeveer 18% van alle scholen maakt in feite dus gebruik van een methode. Met methode wordt hier ook bedoeld een min of meer uitgewerkt programma dat door de school, bijvoorbeeld met behulp van een consultant, is opgesteld. Twee van de drie scholen die afspraken op schoolniveau over te behandelen leerstof hebben gemaakt, houden zich daaraan. Differentiatie en aandacht voor zorgleerlingen komt gemiddeld in minder dan 10% van de scholen aan de orde.

Tabel 5.6 *Percentage positieve scores op het criterium "gerealiseerde inhoud en vormgeving"*

indicator	groep				gem
	2	4	6	8	
4" Wordt de hand gehouden aan afspraken over de behandelde leerstof?	86	72	70	52	70
1' Wordt de methode gevolgd?	67	76	71	57	68
3 Wordt aandacht besteed aan zorgleerlingen?	8	13	9	6	9
2 Wordt gedifferentieerd?	11	4	10	6	8

" percentage van het aantal scholen met een voorgeschreven methode

' percentage van het aantal scholen met leerstofafspraken

Criterium G: didactische werkvormen.

Bij dit criterium is op basis van drie indicatoren onderzocht of er een zeker evenwicht is tussen activiteiten van leraren en leerlingen; of er enige variatie is in didactische werkvormen en of de toegepaste werkvormen/middelen effectief zijn in relatie tot de gestelde doelen.

Zoals Tabel 5.7 laat zien, worden alle indicatoren door meer dan 60% van de leraren gerealiseerd. Evenwicht in activiteiten van leraren en leerlingen scoort het hoogst. Effectiviteit van de toegepaste didactische werkvormen/middelen scoort het laagst.

Tabel 5.7 *Percentage positieve scores op het criterium "didactische werkvormen"*

indicator	groep				gem
	2	4	6	8	
1 Is er evenwicht in de activiteiten van de leerkracht en de leerlingen?	87	81	83	70	80
2 Is er enige variatie/afwisseling in werkvormen binnen de muzieklessen?	76	74	74	62	72
3 Zijn de toegepaste werkvormen/middelen effectief t.o.v. de beoogde doelen?	61	64	69	62	64

Criterium H: attitudevorming.

Bij attitudevorming gaat het om de aandacht die de leraar vraagt voor het aankweken van een positieve houding/attitude voor muziek. Zo'n houding kan bevorderd worden door alert te zijn op bepaalde gedragsvormen van de leerlingen: stilte (als dat nodig is), concentratie (bij musiceren en luisteren), enzovoorts.

Aan de hand van een vijftal indicatoren is getoetst of en in hoeverre hieraan aandacht is besteed.

Uit Tabel 5.8 blijkt dat er redelijk aandacht is voor attitudevorming. Het laagste percentage is 62%, het hoogste 90%. Gemiddeld wordt een indicator in 75% van de groepen positief gescoord, waarbij het sfeerbepalende wat vaker voorkomt dan de bevordering van concentratie.

Tabel 5.8 *Percentage positieve scores op het criterium "attitudevorming"*

indicator	groep				gem
	2	4	6	8	
5 Is er een positieve sfeer?	90	86	86	78	85
4 Is er voldoende aandacht?	77	76	73	74	75
1 Is er voldoende stilte op geeigende momenten?	76	74	74	74	75
3 Is er voldoende betrokkenheid?	78	74	68	70	73
2 Is er voldoende concentratie?	71	78	65	72	72

criterium J: tijd.

De indicator voor tijdsbesteding is ontleend aan de activiteitenplannen. In Tabel 5.9 wordt een overzicht gegeven van de tijdsbesteding in minuten. Uit de tabel blijkt dat het overgrote deel van de scholen gemiddeld drie kwartier tot een uur per week, per groep voor muziek opneemt in het AP. Uit de interviews met de directeurs blijkt dat deze tijd in 78% van de gevallen ook werkelijk aan muziekonderwijs wordt besteed (Zie Tabel 5.14).

Tabel 5.9 *Gemiddelde tijdsbesteding per week, per groep*

tijd in minuten	aantal	percentage
15	1	1
30	8	10
45	28	35
60	32	41
75	10	13
totaal	79	100

5.1.3 *Middelen*

criterium K: personele middelen.

In deze paragraaf worden eerst de kwaliteiten van de leraren besproken (Tabel 5.10), daarna wordt ingegaan op de organisatie van de personele middelen op het niveau van de school (Tabel 5.11).

Bij de inzet van de personele middelen wordt onderscheid gemaakt tussen groepsleraren die zelf het muziekonderwijs in hun groep verzorgen en de ondersteunende c.q. vervangende inzet van personeel op schoolniveau (aanwezigheid van vakleraar, consulent, vormen van teamteaching). Bij de lesobservaties is met name beoordeeld op vakinhoudelijke kennis, muzikale vaardigheden en op didactische vaardigheden. De oordelen van de inspecteurs daarover zijn vergeleken met de oordelen van de leraren over zichzelf op de vermelde aspecten.

Tabel 5.10 *Percentage positieve scores op het criterium "personele middelen" (groepsniveau)*

indicator	groep				gem
	2	4	6	8	
2 Vindt de leraar dat hij/zij voldoende didactische vaardigheid bezit om adequaat les te geven?	87	85	85	79	84
1 Vindt de leraar dat hij/zij voldoende vakkennis en muzikale vaardigheid bezit om adequaat les te geven?	82	67	71	68	72
4 Bezit de leraar voldoende didactische vaardigheid om adequaat muziekles te geven?	68	71	72	67	69
3 Bezit de leraar voldoende vakkennis en muzikale vaardigheid om adequaat muziekles te geven?	77	64	65	66	68
6 Wordt er een overzicht bijgehouden van de behandelde leerstof?	57	51	47	42	50
5 Heeft de groepsleraar een nascholing of specialisatie muziek gevolgd?	39	49	44	50	45
7 Worden de lessen systematisch schriftelijk voorbereid?	38	38	38	33	37
8 Geschiedt de overdracht naar het volgende leerjaar?	41	37	32	-	37

De oordelen over de vakinhoudelijke kennis en muzikale vaardigheden zijn vrijwel gelijklopend. Ongeveer 70% van de leraren acht zich competent. Dat is ook het oordeel van de inspectie.

Het oordeel van de inspecteurs over het didactische vakmanschap (68%) is beduidend lager dan het eigen oordeel van de leraren (84%) In paragraaf 6.1 wordt hierop nader ingegaan..

Verder is tijdens interviews met de leraren gevraagd naar aspecten als lesvoorbereiding, het vastleggen van behandelde leerstof en collegiaal overleg over de leerstof. De laatste twee indicatoren bevestigen het beeld dat hiervoor over middelen en inrichting is geschetst, namelijk dat slechts een beperkt aantal leraren systematisch aandacht besteedt aan het vastleggen en overdragen van gegevens aan collega's van andere groepen.

De ondersteuning met personele middelen op schoolniveau krijgt vooral gestalte in de vorm van de aanwezigheid van een vakleraar. Op ongeveer 25% van de scholen is een vakleraar voor muziek aangesteld. De vakleraren geven vooral les in de midden- en bovenbouw. In groep 2 wordt 10% van de lessen door vakleraren verzorgd. In de andere groepen varieert dat tussen 20 en 25%. Veertien procent van de scholen wordt ondersteund door een consultant. Het gebeurt maar zelden dat de vakleraar ook optreedt als coach van de groepsleraren.

Vakbekwame groepsleraren treden maar zelden op als interne begeleider of coördinator.

In Tabel 5.11 is een overzicht te vinden van de wijze van ondersteuning met personele middelen op schoolniveau.

Tabel 5.11 *Percentage positieve scores op het criterium "personele middelen" (schoolniveau)*

indicator	school
9 Is aan de school een vakleraar aangesteld?	28
13 Verzorgt een groepsleraar ook muzieklessen in andere groep(en)?	24
10 Coacht de vakleraar de groepsleraar?	15*
12 Wordt de school begeleid door een muziekconsultant?	14
11 Treedt een groepsleraar op als interne begeleider-coördinator?	9

* als percentage van het aantal vakleraren

Criterium L: materiële middelen.

Dit criterium is uitgewerkt in zeven indicatoren.

Aan de leraren (Tabel 5.12) en aan de directeuren (Tabel 5.13) is gevraagd naar de frequenties in het gebruik van hulpmiddelen (met name instrumenten) en naar de bruikbaarheid en/of aanwezigheid van diverse hulpmiddelen.

Uit Tabel 5.12 blijkt dat de ritme-instrumenten redelijk intensief gebruikt worden (79%), maar dat de melodie-instrumenten door de helft van de leraren niet of nauwelijks worden gehanteerd. De leraren van de lagere groepen gebruiken de instrumenten vaker dan de leraren van de hogere groepen.

Tabel 5.12 *Percentage positieve scores op het criterium "materiële middelen" (groepsniveau)*

indicator	groep				gem
	2	4	6	8	
4 Gebruikt de groepsleraar andere hulpmiddelen bij het muziekonderwijs?	81	82	86	84	83
3 Gebruikt de groepsleraar ritme-instrumenten?	92	83	72	68	79
1 Worden aanwezige bronnenboeken/handleidingen regelmatig geraadpleegd?	82	78	73	63	74
2 Gebruikt de groepsleraar melodie-instrumenten?	62	54	47	47	53

Op de meeste scholen (85%) zijn de hulpmiddelen gebruiksklaar. Lang niet alle scholen beschikken over liederenbundels met een modern, gevarieerd repertoire (66% wel) en slechts één op de twintig scholen heeft een abonnement op een muziektijdschrift. Zie Tabel 5.13.

Tabel 5.13 *Percentage positieve scores op het criterium "materiële middelen" (schoolniveau)*

indicator	school
7 Zijn op school aanwezige instrumenten en hulpmiddelen gebruiksklaar?	85
5 Zijn er liederenbundels vermeld met een modern gevarieerd repertoire?	66
6 Is er een abonnement op een muziekpedagogisch tijdschrift?	6

Criterion M: schoolklimaat.

Op basis van een tiental indicatoren is nagegaan in hoeverre het muziekonderwijs een rol speelt in het schoolklimaat en in de schoolorganisatie. De resultaten zijn vermeld in Tabel 5.14.

De musical blijkt op veel scholen een jaarlijks voorkomend verschijnsel te zijn. Opmerkelijk is dat meer dan de helft van de scholen wel eens muziekuitvoeringen op school laat verzorgen. Een op de drie scholen stelt het muziekonderwijs aan de orde tijdens ouderavonden of leerlingbesprekingen. Ongeveer 25% verzorgt buiten de reguliere muzieklessen apart instrumentaal onderwijs (blokfluitles). Het is een uitzondering als een basisschool over een schoolkoor of schoolorkest beschikt.

Tabel 5.14 *Percentage positieve scores op het criterium "schoolklimaat"*

indicator	school
10 Wordt de op het a.p. vermelde tijd ook werkelijk aan muziek besteed?	78
4 Is er een of meer malen per jaar een (groot) evenement, waar muziek centraal staat (bijv. musical)?	87
8 Maakt school gebruik van aanbod van muziekschool of (beroeps)ensembles om op school uitvoeringen te geven?	58
5 Wordt muziek op ouderavonden of leerlingbesprekingen besproken?	35
1 Wordt er buiten de muzieklessen om apart onderwijs op muziekinstrumenten gegeven?	24
6 Is het muziekonderwijs al eens opgenomen in de veranderingsparagraaf?	19
9 Is muziekonderwijs onderwerp van het functioneringsgesprek?	10
2 Is er een schoolkoor gevormd?	5
7 Is er een werkgroep muziek op school?	5
3 Is er een schoolorkest gevormd?	4

5.2 De kwaliteit van het muziekonderwijs

Achtereenvolgens zal per criterium van de doelen, de inrichting en de middelen de kwaliteit worden vermeld zoals die door de inspectie is vastgesteld. De kwalificaties luiden als volgt:

- 1 = slecht
- 2 = onvoldoende
- 3 = voldoende
- 4 = goed
- 5 = zeer goed.

Deze kwalificaties geven het niveau aan dat in de groepen is bereikt. Voor een aantal criteria (voorgenomen inrichting en vormgeving, materiële middelen, schoolklimaat) is ook het niveau van de school op deze wijze beoordeeld. Voor de andere criteria wordt het niveau van de school vastgesteld op het gemiddelde niveau van de vier groepen. Een uitzondering is daarbij

gemaakt voor muziek beluisteren, muziek en bewegen en voor muziek maken. Als in geen van de groepen van een school aan één van deze criteria aandacht is besteed, heeft de school voor dat criterium de kwalificatie "slecht" gekregen.

Bij het berekenen van het gemiddelde oordeel over de kwaliteit is de uitkomst afgerond op een decimaal. Daardoor ontstond de mogelijkheid om meer kwalificaties te hanteren dan de vijf oorspronkelijke gehanteerde uitspraken. Terwille van een gemakkelijke herkenbaarheid zijn ook de gebruikelijke rapportcijfers gehanteerd. De onderlinge relatie tussen gemiddelde score, kwalificatie en rapportcijfer worden in Tabel 5.15 duidelijk gemaakt.

Tabel 5.15 *Relatie tussen gemiddelde kwaliteitsscore, kwalificatie en rapportcijfer*

	kwaliteitsscore	kwalificatie	rapportcijfer	
1,0	-	1,7	slecht	3
1,8	-	2,2	onvoldoende	4
2,3	-	2,7	twijfelachtig	5
2,8	-	3,2	voldoende	6
3,3	-	3,7	ruim voldoende	7
3,8	-	4,2	goed	8
4,3	-	5,0	zeer goed	9

In de volgende tekst zal zowel van de kwalificaties als van de cijfers gebruik worden gemaakt.

Aan de orde komen: de kwaliteit van de doelen, de inrichting en de middelen. De resultaten zijn weergegeven in de Figuren 5.1, 5.2 en 5.3.

De *doelen* worden onderscheiden in:

- doelstellingen van de WBO: muziek sluit aan bij de ervaring en ontwikkeling van de leerlingen;
- inhoudelijke doelen van het muziekonderwijs (voorlopige kerndoelen).

De kwaliteitsscore voor de doelen moet worden gezien als de mate waarin de scholen erin slagen de vermelde doelstellingen te realiseren.

Onder *inrichting* wordt de kwaliteit vermeld van de (voorgenomen/gerealiseerde) inhoud, de tijdsbesteding, de bevordering van een goede attitude en het schoolklimaat in relatie tot het muziekonderwijs. Bij de *middelen* wordt onderscheid gemaakt tussen personele en materiële middelen. De kwaliteitsscores voor de inrichting en de middelen moeten gezien worden als de mate waarin deze bijdragen tot het realiseren van de doelen.

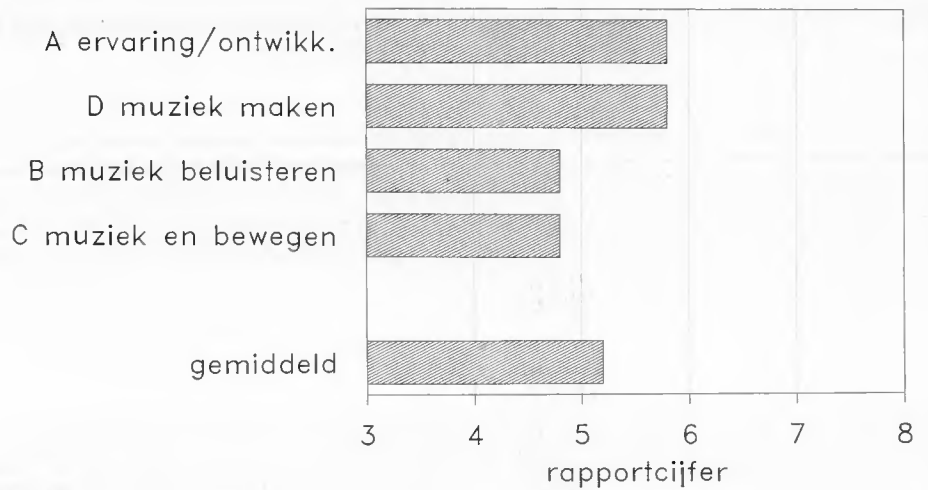
5.2.1 *De kwaliteit van de doelen.*

Uit Figuur 5.1 blijkt dat over het geheel genomen de mate waarin de scholen hun doelen bereiken twijfelachtig is. Kijken we naar de afzonderlijke criteria, dan worden twee ervan in voldoende mate bereikt: muziek passend bij ervaring en ontwikkeling en muziek maken. De andere twee inhoudelijke doelen - muziek beluisteren en muziek en bewegen - zijn twijfelachtig.

5.2.2 *De kwaliteit van de inrichting.*

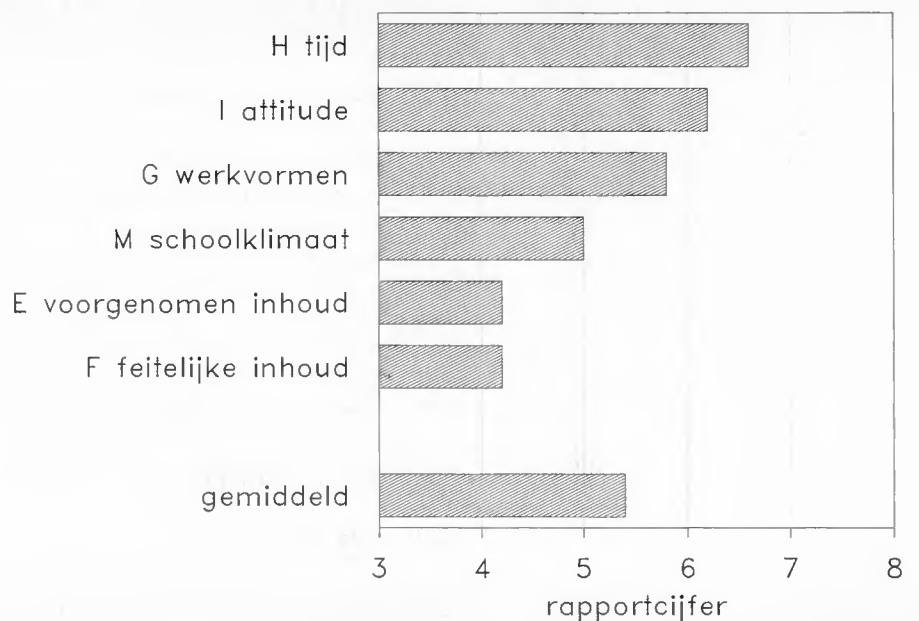
Over het geheel is de kwaliteit van de inrichting twijfelachtig. Per criterium zijn er echter flinke verschillen (zie Figuur 5.2). De hoeveelheid tijd die volgens het AP voor muziek wordt uitgetrokken is ruim voldoende. Bevordering van attitude en toepassing van didactische werkvormen zijn

Figuur 5.1 *Gemiddeld rapportcijfer voor de doelen*

voldoende. De criteria die betrekking hebben op de voorgenomen en feitelijk gerealiseerde inhoud van het SWP zijn beide onvoldoende.

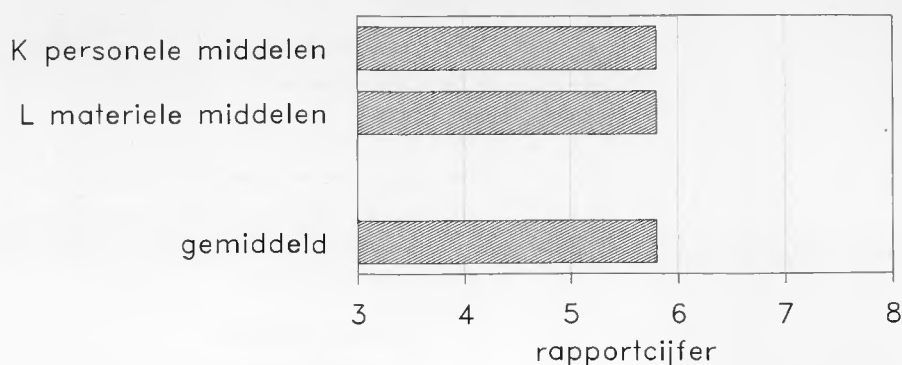
Figuur 5.2 *Gemiddeld rapportcijfer voor de inrichting*

5.2.3 *De kwaliteit van de middelen.*

Op basis van Figuur 5.3 kan geconcludeerd worden dat de kwaliteit van inzet en gebruik van middelen (personeel en materieel) voldoende is.

Figuur 5.3 Gemiddeld rapportcijfer voor de middelen

Samenvattend wordt in onderstaand overzicht de kwaliteit van de verschillende aspecten van het muziekonderwijs in rapportcijfers gepresenteerd. In het gewogen gemiddelde zijn de gewichten verwerkt.

criterium	rapportcijfer
Doelen	
Ervaring en ontwikkeling	6
Muziek maken	6
Muziek beluisteren	5
Muziek en bewegen	5
Inrichting	
Tijd	7
Attitudevorming	6
Didactische werkvormen	6
Schoolklimaat	5
Voorgenomen inhoud	4
Gerealiseerde inhoud	4
Middelen	
Personele middelen	6
Materiële middelen	6
Gewogen gemiddelde	5,5

5.2.4 De kwaliteit van het muziekonderwijs op schoolniveau

In het voorafgaande is de gemiddelde kwaliteit van de verschillende aspecten van het muziekonderwijs aan de orde geweest. Minstens zo interessant zijn de verschillen die er in dit opzicht tussen de scholen zijn. Zoals in de inleiding is vermeld, zijn aan de kwaliteitsbepalende criteria voor het muziekonderwijs gewichten toegekend. Deze gewichten zijn in feite vermenigvuldigingsfactoren met behulp waarvan het belang van de verschillende aspecten meegewogen wordt bij het bepalen van de kwaliteit van het muziekonderwijs voor de hele school. De berekening van de schoolscore ziet er dan als volgt uit:

Voorbeeld van de berekening van een schoolscore

Criteria	score	gewicht	gewogen score
A muziek past bij ervaring en ontwikkeling	2,0	5	10,0
B muziek beluisteren, vastleggen en er over spreken	3,1	4	12,4
C muziek en bewegen	2,7	3	8,1
D muziek maken, vastleggen en er over spreken	2,9	5	14,5
E voorgenomen inhoud en vormgeving	2,0	5	10,0
F gerealiseerde inhoud en vormgeving	2,4	5	12,0
G didactische werkvormen	3,0	4	12,0
H attitudevorming	3,2	5	16,0
J tijd	3,0	4	12,0
K personele middelen	2,7	5	13,5
L materiële middelen	2,6	3	7,8
M schoolklimaat	3,0	3	9,0
Totaal		51	137,3

De school heeft een gewogen gemiddelde van $137,3/51 = 2,7$ wat overeenkomt met de kwalificatie twijfelachtig. Op grond van deze berekeningswijze is aan alle bij het onderzoek betrokken scholen een schoolscore voor de kwaliteit van het muziekonderwijs toegekend. De verdeling van de schoolscores is in Tabel 5.16 weergegeven.

Tabel 5.16 *Verdeling van de schoolscores*

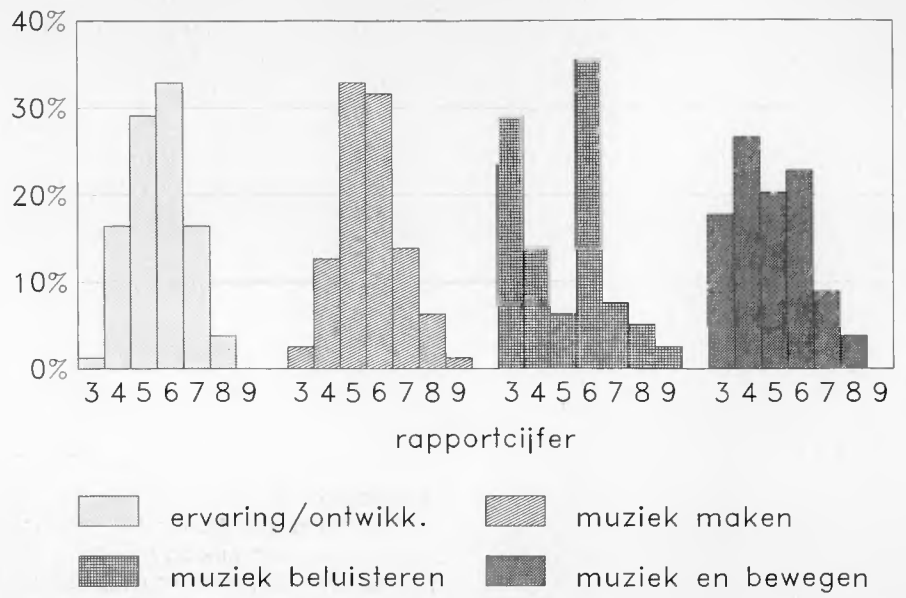
Kwaliteit	aantal scholen	percentage
slecht	1	1
onvoldoende	11	14
twijfelachtig	32	41
voldoende	24	30
ruim voldoende	9	11
goed	2	3
aantal scholen	79	100%

Vierenveertig procent van de scholen krijgt een voldoende tot goede waardering. Voor de grootste groep scholen (41%) is de algehele kwaliteit van het muziekonderwijs twijfelachtig, voor 15% is de kwaliteit slecht of onvoldoende. Slechts twee scholen (3%) komen als goed uit de bus. Op deze scholen wordt in hoofdstuk 7 nader ingegaan.

Figuur 5.4 Geeft de verdeling van de rapportcijfers van de scholen voor het realiseren van de doelen.

Als we de kwalificaties voldoende, ruim voldoende en goed boven de maat noemen dan is het beeld bij ervaring en ontwikkeling redelijk positief: 55% scoort boven de maat. Bij muziek beluisteren valt het hoge percentage scholen op dat als slecht is beoordeeld. Dit wordt vooral veroorzaakt door scholen die in geen van de lessen ook maar enige aandacht aan dit domein hebben geschonken. Als geheel is bij muziek beluisteren bijna de helft van de scholen onder de maat. Muziek en bewegen is relatief zwak: 43% is hier onder de maat. Muziek maken is dan relatief positief, met 21% onder de maat en 53% boven de maat.

Figuur 5.4 Procentuele verdeling van de rapportcijfers voor de doelen

6 Invloed van middelen en inrichting op de kwaliteit van het muziekonderwijs

De tweede evaluatievraag luidt: *Welke aspecten van middelen en inrichting maken verschil uit voor de kwaliteit van het muziekonderwijs?*

Bij deze vraag gaat het erom te achterhalen of, en zo ja in hoeverre de inzet van middelen (personeel en materieel) en de wijze van inrichting van het onderwijsleerproces verschil uitmaken voor de kwaliteit van het muziekonderwijs zoals die tot uitdrukking komt bij het realiseren van de belangrijkste doelen.

6.1 De invloed van de personele en materiële middelen op de kwaliteit

6.1.1 De invloed van de personele middelen

De invloed van de personele middelen is nagegaan op:

- a vakkennis en muzikale vaardigheid van de groepsleraar
- b nascholing of specialisatie muziek van de groepsleraar
- c aanwezigheid van een vakleraar
- d interne begeleiding door een van de teamleden
- e verzorging van de muzieklessen door een groepsleraar in andere groepen.
- f begeleiding door een muziekconsulent

van deze punten is nagegaan wat de invloed is op dertien indicatoren, zeven uit de inhoudelijke doelen, drie uit de werkvormen en drie uit de middelen. In Tabel 6.1 zijn de resultaten samengevat. De tabel geeft de percentages positieve scores weer. De aanduiding van de indicatoren is ontleend aan het instrument.

De bekwaamheid van de leraar speelt bij muziek een belangrijke rol in het onderwijsleerproces.

- a Het blijkt dat de groepsleraren die over voldoende vakkennis en muzikale vaardigheden beschikken van deze kennis en vaardigheden ook metterdaad in de lessen gebruik maken. Zij zorgen voor meer variatie bij het toepassen van didactische werkvormen en stellen meer en vaker verschillende aspecten van de muzikale vorming aan de orde. Zij besteden meer aandacht aan notatie, aan het gebruik van instrumenten en aan opbouw (vorm).
- b Datzelfde resultaat is merkbaar bij de groepsleraren die een nascholingscursus hebben gevolgd of muziek als specialisatievak hebben gekozen op de Pedagogische Academie. Over de gehele breedte van te realiseren (muzikale) doelstellingen is er een groot verschil tussen groepsleraren die wel of geen nascholing hebben gevolgd.

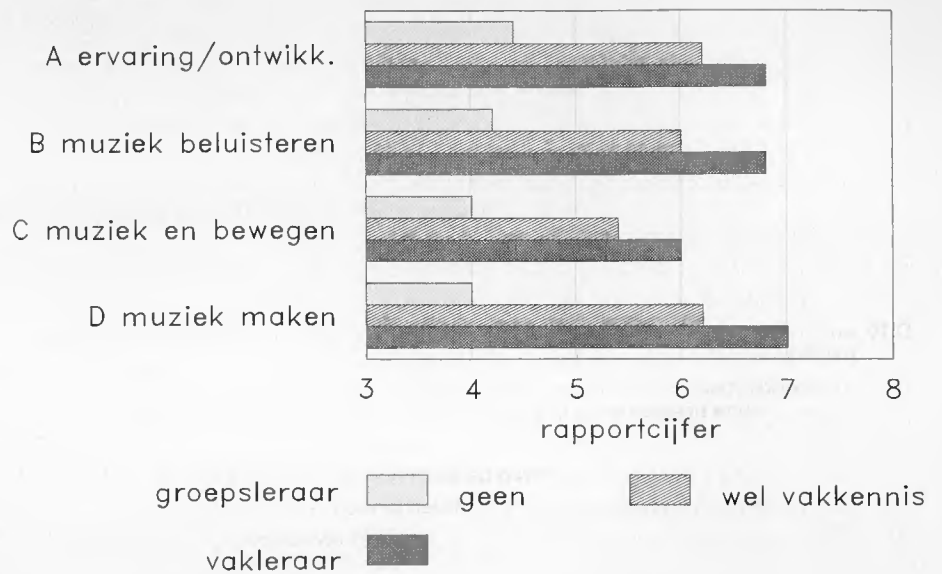
Tabel 6.1 Overzicht van de relatie tussen personele inzet en doelen, werkvormen en inzet

indicator	vak-kennis		na-scholing		vak-leraar		interne begeleiding		team-teaching		consulent	
	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	ja	nee	je	nee
doelen												
B.4	globaal het verloop of de vorm van een lied (muziekstuk) volgen aan de hand van een grafische notatie?											
	3	1	2	3	10	2	11	3	2	4	4	4
B.5	de opbouw (vorm) van een lied of muziekstuk kennen (motief/zinsdeel/-zin)?											
	15	5	16	8	25	11	14	13	20	13	17	13
D.6	ritme-instrumenten te bespelen?											
	44	21	37	34	53	35	14	41	44	39	37	42
D.7	melodie-instrumenten te bespelen?											
	24	2	20	14	32	15	7	20	19	19	18	17
D.9	kennis maken met muzieknotatie?											
	15	15	13	16	29	15	25	16	23	16	13	18
D.10	de muziek door zelfbedachte notatie vastleggen (duur/toonhoogte/dynamiek/vorm)?											
	6	2	5	6	14	6	0	8	9	8	2	3
D.11	veel voorkomende ritmische en melodische patronen in traditioneel notenschrift te noteren en te spelen?											
	8	8	9	8	22	8	7	11	12	11	11	9
werkvormen												
G.1	Is er evenwicht in de activiteiten van de leerkracht en de leerlingen?											
	93	57	88	75	90	78	82	80	73	81	84	79
G.2	Is er enige variatie/afwisseling in werkvormen binnen de muzieklessen?											
	85	43	85	61	86	68	64	72	73	72	74	71
G.3	Zijn de toegepaste werkvormen/middelen effectief t.o.v. de beoogde doelen?											
	77	32	73	54	83	60	50	66	64	65	65	64
middelen												
K.2	Gebruikt de groepsleraar melodie-instrumenten?											
	64	22	53	48	71	49	39	53	61	52	38	46
K.3	Gebruikt de groepsleraar ritme-instrumenten?											
	87	64	87	74	88	77	82	78	77	79	84	77
K.4	Gebruikt de groepsleraar andere hulpmiddelen bij het muziekonderwijs?											
	84	78	87	79	95	81	86	83	84	83	82	84
gemiddeld percentage												
	36	47	27	54	39	40	42	42	42	42	41	42

- c Het hierboven geschetste effect van de breedte en variatie in het aanbod van het muziekonderwijs is nog duidelijker merkbaar bij de vakleraren: een vakleraar stelt gemiddeld 15% meer activiteiten aan de orde. Het verschil met groepsleraren komt met name tot uitdrukking bij het vastleggen van muziek.
- d Deze positieve effecten treden niet op wanneer een van de leraren als interne coach of begeleider van zijn/haar collega's optreedt. Dit gebeurt overigens slechts in geringe mate.
- e Indien een groepsleraar ook in andere groepen de muzieklessen verzorgt is er geen verschil te zien met scholen waar dit niet gebeurt. Dat wil echter niet zeggen dat deze vorm van teamteaching niet een goede oplossing is voor die gevallen, waarin de "eigen" groepsleraar onbekwaam is om het muziekonderwijs te verzorgen. In dat geval probeert men er het beste van te maken.
- f De begeleiding van een team door een muziekconsulent geeft op groepsniveau geen direct verschil te zien met scholen die niet begeleid worden. De invloed van de consulenten is wellicht op langere termijn wel merkbaar als de programmering duidelijk verandert. In deze evaluatie is deze veronderstelling niet nader getoetst.

Bij nadere analyse van de invloed van het vakmanschap van de leraar op de kwaliteit (de mate waarin de doelen worden gerealiseerd) blijkt dat vakbekwaamheid van grote betekenis is. Figuur 6.1 geeft daarvan een duidelijk beeld.

Figuur 6.1 *Invloed van vakbekwaamheid op de kwaliteit van de doelen*

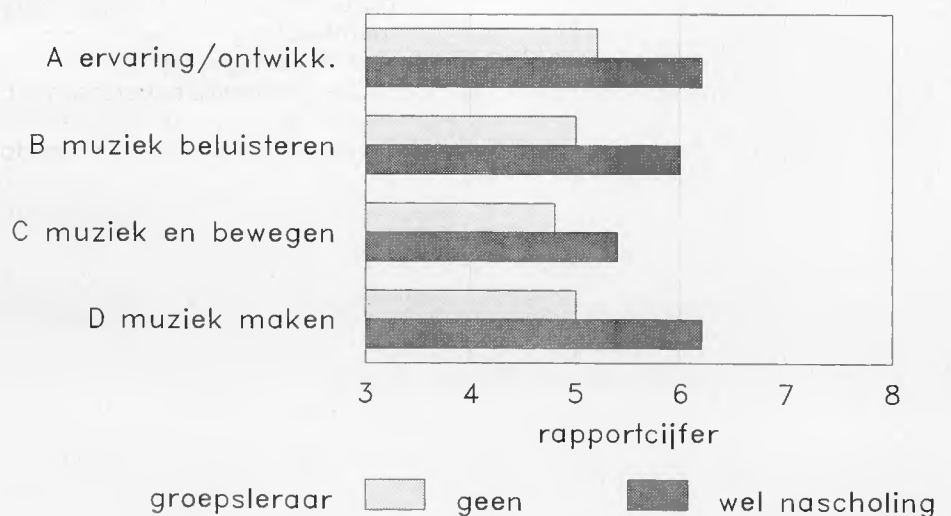

Vakleraren behalen goede resultaten. Vakbekwame groepsleraren doen weinig voor hen onder. Niet bekwame groepsleraren scoren op alle doelen onvoldoende.

Groepsleraren die hebben deelgenomen aan nascholing, behalen eveneens significant betere resultaten bij het realiseren van de doelen dan leraren die dat niet hebben gedaan. Zie Figuur 6.2.

Verder blijkt dat de aanwezigheid van de vakleraar, interne begeleider of consultant weinig of geen invloed heeft op de kwaliteit van de voorgenoemde inhoud van het muziekonderwijs (methode, leerstofafspraken, differentiatie etcetera) in het SWP.

Figuur 6.2 *Invloed van nascholing van de groepsleraren op de kwaliteit van de doelen*

6.1.2 De invloed van de materiële middelen

De aanwezigheid en het direct beschikbaar zijn van materiële hulpmiddelen op schoolniveau en het gebruik ervan door de leraren blijken enigermate samen te hangen met de resultaten van de belangrijkste doelen. Wanneer de leerlingen zelf echter daadwerkelijk hulpmiddelen (instrumenten) leren hanteren dan levert dat een grotere bijdrage aan de verbetering van de kwaliteit.

6.2 De invloed van de inrichting op de kwaliteit

Uit het onderzoek blijkt dat de volgende elementen van inrichting de kwaliteit het meest bepalen.

- gevarieerde en effectieve didactische werkvormen
- bevorderen van een goede attitude
- gerealiseerde inhoud (het gebruik van een methode en het nakomen van afspraken over leerstof).

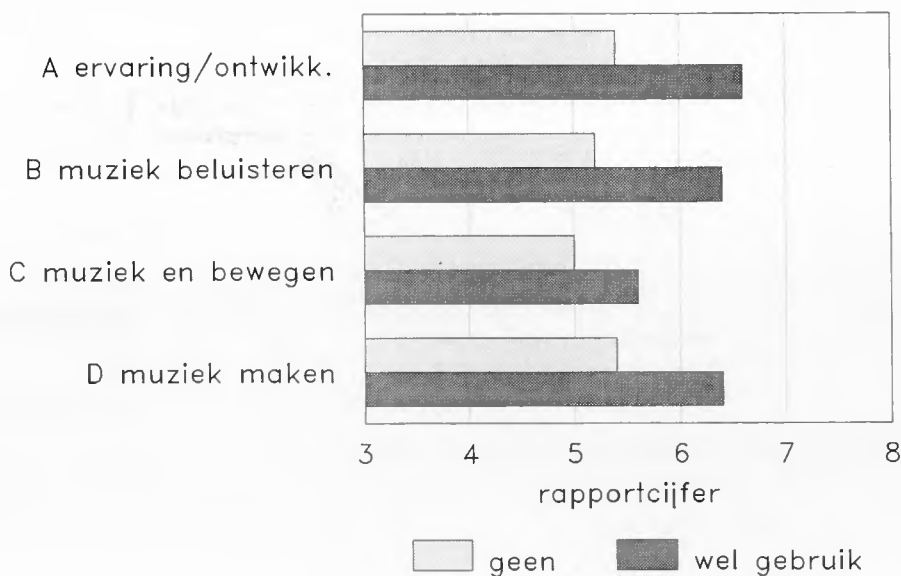
Over dit laatste kan nog het volgende worden opgemerkt.

Het blijkt dat de loutere aanwezigheid van een methode (vermelding in het SWP) slechts marginale positieve verschillen oplevert met betrekking tot de variatie in leeractiviteiten, leerstofaanbod en didactische werkvormen. Anders ligt het wanneer een methode ook daadwerkelijk gebruikt wordt. In dat geval is de kwaliteitsscore voor de doelen duidelijk hoger dan wanneer geen methode wordt gevolgd.

Figuur 6.3 brengt dit in beeld.

De invloed bij het gebruik van een methode is substantieel. Bij geen gebruik is de realisering van alle doelen twijfelachtig. Bij gebruik worden de doelen in voldoende of zelfs in ruim voldoende mate gerealiseerd. Het verschil is het geringst bij "muziek en bewegen".

Figuur 6.3 *Verskil in kwaliteit van de doelen bij wel of niet gebruiken van een methode*

Gebleken is dat verreweg de meeste scholen 45 tot 60 minuten per groep per week aan muziekonderwijs besteden. Binnen deze grenzen is er bij het realiseren van de doelen geen verschil in kwaliteit geconstateerd. De inhoud van het SWP en het algemeen schoolklimaat dragen enigermate bij aan de kwaliteit.

6.3 Samenhang tussen inrichting, middelen en doelen

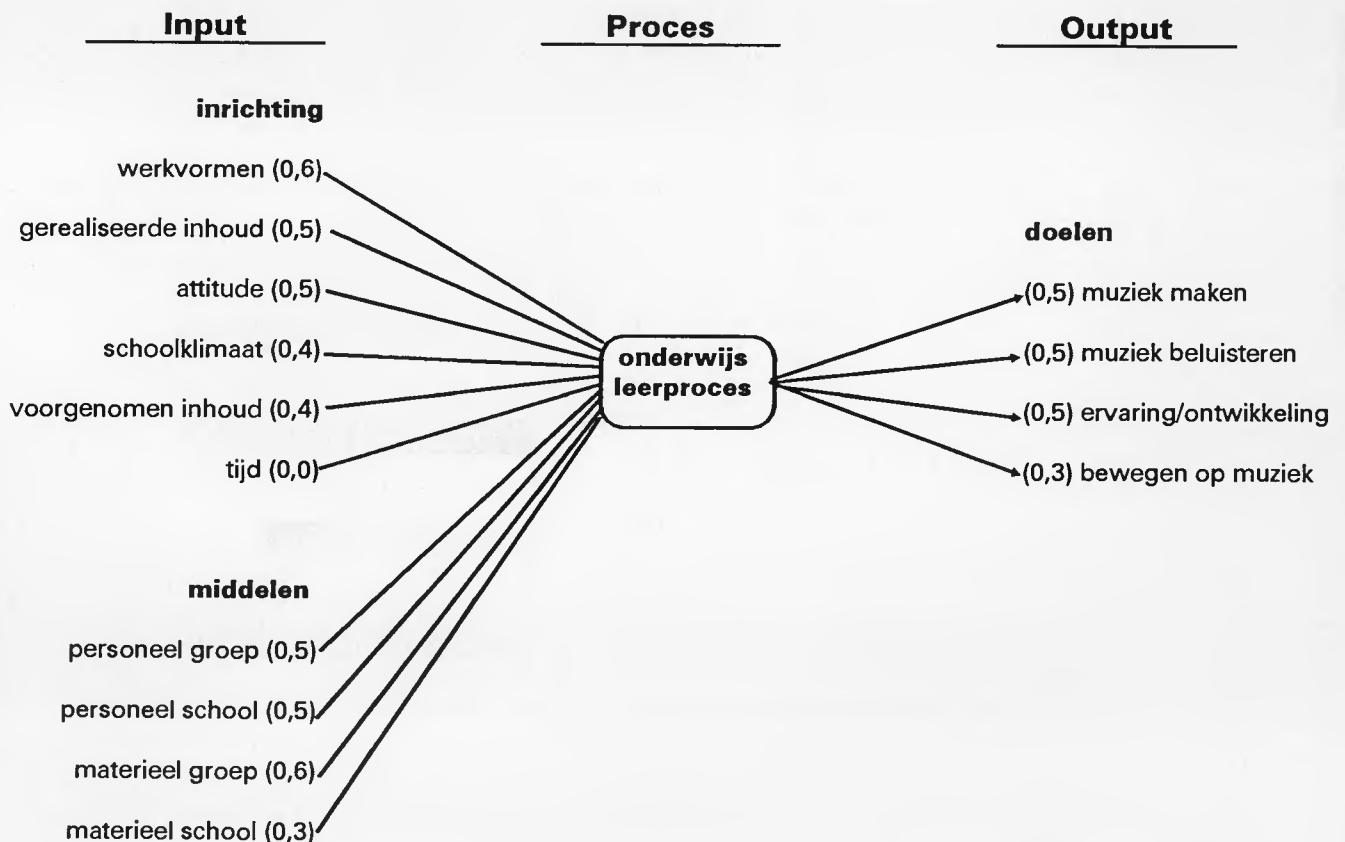
Uit de vorige paragrafen is al gebleken dat verschillende factoren invloed uitoefenen op de uiteindelijke resultaten. Als we de resultaten definiëren als "de mate waarin de doelstellingen worden bereikt" dan is het mogelijk om de invloed van de verschillende factoren op het resultaat (kwaliteit) te beschrijven. Daartoe wordt gebruik gemaakt van een zogenoemde LIS-REL-analyse. De uitkomst van deze analyse wordt in Figuur 6.4 zichtbaar gemaakt.

Het geheel kan gezien worden als een Input - Proces - Output-model. De hoogte van de coëfficiënten geeft de mate aan waarin verschillende aspecten van middelen en inrichting via het onderwijsleerproces bijdragen aan het uiteindelijke resultaat (mate waarin de doelen worden verwezenlijkt).

De belangrijkste factoren bij de input zijn:

- de vakbekwame leraar
- de toepassing van effectieve didactische werkvormen

Figuur 6.4 *Invloed van middelen en inrichting op de doelen*

- het gebruik maken van een goed programma (methode) en van gevarieerde hulpmiddelen.

De beïnvloeding van deze factoren heeft in ongeveer gelijke mate een positief effect op de realisering van:

- de doelstellingen van de WBO
- de kerndoelen van muziek beluisteren en muziek maken.

Er is minder effect op de kwaliteit van muziek en bewegen.

7 Kenmerken van goede scholen

De derde evaluatievraag luidt: *Wat kenmerkt basisscholen waar kwalitatief goed muziekonderwijs wordt gegeven?*

Strikt genomen voldoet slechts een tweetal scholen in deze evaluatie aan de norm die voor de kwalificatie "goed" is vastgesteld. In onderstaand schema wordt de kwaliteit van het muziekonderwijs van deze beide scholen vergeleken met de gemiddelde kwaliteit van alle bij het onderzoek betrokken scholen. De kwaliteit wordt nu echter uitgedrukt in rapportcijfers (zie Tabel 5.15). Dit heeft tot gevolg dat de verschillen tussen deze scholen duidelijker worden geaccentueerd.

Kwaliteit van goede scholen uitgedrukt in rapportcijfers

criteria	alle scholen	school A	school B
Doelen			
Ervaring en ontwikkeling	6	8	7
Muziek maken	6	9	7
Muziek beluisteren	5	9	6
Muziej en bewegen	5	7	8
Inrichting			
Tijd	7	6	9
Attitudevorming	6	9	7
Didactische werkvormen	6	9	7
Schoolklimaat	5	6	8
Voorgenomen inhoud	4	8	6
Gerealiserde inhoud	4	8	6
Middelen			
Personele middelen	6	8	8
teriele middelen	6	9	8
Gewogen gemiddelde	5,5	8,1	7,2

De belangrijkste kenmerken van deze twee scholen zijn:

- er is een vakleraar aan de school verbonden; daarnaast participeren de groepsleraren actief in het verzorgen van het muziekonderwijs
- er wordt onderwijs gegeven aan de hand van een methode
- de (vak)leraren hebben deel genomen aan een of meer nascholingscursussen
- de directeur heeft een positieve instelling ten opzichte van muziek en stimuleert de leraren
- bij leerlingbesprekingen wordt (ook) aandacht besteed aan muziek
- er wordt in voldoende mate tijd besteed aan muziek (minimaal 45 minuten per week) én de tijd wordt effectief besteed

- er vinden op school muzikale evenementen plaats.

Ondanks deze positieve kenmerken blijkt dat ook op de *beste* scholen aan de *notatie* en *spreken over muziek* slechts marginale aandacht wordt besteed.

Op de school die het hoogst scoort, wordt aan alle domeinen aandacht besteed met het hoofdaccent op het musiceren.

Uitgangspunt van de vakleeraar op deze school is "in elke les (45 minuten) in ieder geval drie domeinen aan de orde stellen". De leerlingen van deze school worden ook beoordeeld op muzikale vaardigheden, kennis en inzicht.

Wanneer de beste zes scholen uit de steekproef nader worden bekeken, dan blijkt dat op vier daarvan een vakleeraar werkzaam is. Op de overige twee scholen (3,6 en 3,7) wordt het muziekonderwijs verzorgd door de groepsleraren.

De belangrijkste kenmerken van deze twee scholen zijn:

- op één van beide scholen verzorgt een van de groepsleraren (die vakbekwaam is) ook de lessen in twee andere groepen
- op beide scholen wordt buiten schooltijd nog (extra) instrumentaal onderwijs gegeven
- op een van de scholen wordt een methode gebruikt op de andere zijn er afspraken op schoolniveau over te behandelen leerstof waaraan de meeste leraren zich ook houden.

Samengevat kan op grond van de gedane waarnemingen van scholen waar kwalitatief (redelijk) goed muziekonderwijs wordt gegeven het volgende beeld worden geschetst:

Op deze scholen is óf een bekwame vakleeraar werkzaam en/of groepsleraren die een redelijke mate van scholing hebben gevolgd. Zij geven hun lessen aan de hand van een methode of zij hebben concrete afspraken over te behandelen stof. In hun vrije tijd zijn velen actief bij het muziekleven betrokken. Deze scholen worden geleid door een directeur die het belang van goed muziek-onderwijs onderkent en daar ook de middelen voor beschikbaar wil stellen. Van hem/haar gaat een stimulerende werking uit naar het hele team. Er wordt voldoende tijd (gemiddeld 45 à 60 minuten per groep per week) daadwerkelijk en effectief besteed aan muziekonderwijs. Musici van buiten de school worden zo mogelijk bij het onderwijs betrokken. Vaak worden de leerlingen in de gelegenheid gesteld instrumentaal onderwijs op school te volgen buiten schooltijd. Op de goede scholen wordt serieus aandacht besteed aan de vorderingen in de ontwikkeling van de leerlingen wat overigens niet ten koste gaat van het plezier of de voldoening in de muzieklessen.

Deel 3

Samenvatting, noten en bijlagen

Samenvatting

De inspectie van het onderwijs heeft in 1991 op 79 basisscholen een onderzoek gedaan naar de kwaliteit van het muziekonderwijs. Vanuit de centrale vraagstelling naar de kwaliteit van het muziekonderwijs zijn drie evaluatievragen afgeleid, te weten:

- 1 *Wat is de inhoud en de kwaliteit van het muziekonderwijs op de Nederlandse basisscholen?*
- 2 *Welke aspecten van middelen en inrichting maken verschil uit voor de kwaliteit van het muziekonderwijs?*
- 3 *Wat kenmerkt scholen waar kwalitatief goed muziekonderwijs gegeven wordt?*

inhoud en kwaliteit

Het antwoord op de eerste evaluatievraag luidt als volgt: Bij de muzieklessen komt men nog maar mondjesmaat toe aan enige differentiatie en individualisering. Er wordt niet stelselmatig gewerkt aan de ontwikkeling van creativiteit. Wat betreft de keuze van de liederen en de didactische aanpak wordt wel rekening gehouden met de leefwereld van de leerlingen, maar talentvolle kinderen komen in muzikaal opzicht niet of te weinig aan hun trekken.

Het klassikaal instuderen en uitvoeren van een overigens redelijk gevarieerd liederenrepertoire staat in de meeste lessen centraal. In het merendeel van de groepen is geen aandacht voor muzieknotatie. In de helft van de bijgewoonde lessen is veel aandacht voor goed en verantwoord stemgebruik geconstateerd. In dezelfde mate is ook gebruik gemaakt van ritme-instrumenten; de melodie-instrumenten (veelal staafspelen) blijven meestal in de kast staan.

Het leren luisteren naar muziek komt in veel mindere mate aan de orde dan het zelf muziek maken. Er wordt voornamelijk in de onderbouw wel enige aandacht geschonken aan luisteractiviteiten in de voorwaardenscheppende sfeer door bijvoorbeeld klankeigenschappen van elkaar te leren onderscheiden (sterkte-, timbre-, duur- en hoogteverschillen leren discrimineren). Het blijken echter min of meer op zichzelf staande activiteiten die niet leiden tot een meer systematische waarneming gericht op de aard en de functie van muziek. Spreken over bedoelingen en functies van muziek komt zelden voor.

Bewegen op muziek wordt veelal beperkt tot het maken van gebaren of andere bewegingen die passen bij de sfeer of de tekst van een lied. In de hoogste groepen is er enige aandacht voor volksdansen.

De oordelen over de kwaliteit voor het realiseren van de belangrijkste doelstellingen, luiden als volgt:

- het muziekonderwijs past bij de ervaring en de ontwikkeling van de leerlingen	voldoende
- de leerlingen leren muziek maken, vastleggen en erover spreken	voldoende
- de leerlingen leren muziek beluisteren, vastleggen en erover spreken	twijfelachtig
- de leerlingen leren op muziek bewegen	twijfelachtig

Over de onderwijskundige inrichting is vastgesteld dat de planning van het muziekonderwijs in het schoolwerkplan (SWP) op veel scholen niet concreet genoeg is. De afspraken en (doel)formuleringen zijn vaak erg globaal en daardoor niet voorschrijvend of richtinggevend voor leraren. Ruim de helft van de scholen schrijft geen methode voor. Op de scholen die wél een methode voorschrijven maakt één op de drie leraren er desondanks geen gebruik van! Bovenstaande gebreken in de planning leiden ertoe dat ook de realisering van het muziekonderwijs teveel op toeval berust of volstrekt afhangt van de opvattingen en mogelijkheden van individuele leraren.

De meeste leraren brengen voldoende afwisseling in hun didactische activiteiten maar werken niet erg doelgericht. Zij slagen er in het algemeen ook in om tijdens de muzieklessen voldoende stilte, aandacht en concentratie van de leerlingen te krijgen.

Uit ander onderzoek is gebleken, dat het algemeen schoolklimaat (sfeer, waardering voor muziek, betrokkenheid van derden, etcetera) ook een belangrijke kwaliteitsfactor kan zijn. Hierbij spelen zaken als:

- extra muzieklessen buiten schooltijd
- uitvoeringen op school
- rol van de directeur
- betrokkenheid/interesse van ouders
- schoolkoor of schoolorkest

een betekenisvolle rol. Schoolkoor en schoolorkest zijn witte raven; muziekuitvoeringen door derden komen op ruim de helft van de scholen voor en de jaarlijkse musical is op de meeste scholen een traditioneel gebeuren.

Drie van de vier scholen besteden per groep per week 45 tot 60 minuten aan muziekonderwijs. Voor de kwaliteit van het muziekonderwijs maakt dit verschil in lesduur weinig of niets uit.

De kwaliteitsoordelen voor de onderwijskundige inrichting van het muziekonderwijs luiden als volgt:

- de planning van inhoud en vormgeving (SWP)	onvoldoende
- de feitelijke realisering van geplande inhoud en vormgeving	onvoldoende
- de toepassing van didactische werkvormen	voldoende
- de hoeveelheid tijd die aan muziek besteed wordt	ruim voldoende
- de bevordering van een goede attitude	voldoende
- de invloed van het schoolklimaat	twijfelachtig

De inspectie is van oordeel dat twee van de drie leraren voldoende vakbekwaamheid bezitten om het muziekonderwijs adequaat te verzorgen. De leraren maken slechts in de helft van de lessen gebruik van ritme-instrumenten. Melodie-instrumenten worden in nog veel mindere mate gebruikt. De kwaliteitsoordelen over de middelen luiden:

- de personele middelen	voldoende
- de materiële middelen	voldoende

Op grond van de toegekende kwaliteitsoordelen is voor alle bij het onderzoek betrokken scholen een eindoordeel gegeven: de schoolscore. Het blijkt dat 15% van de scholen beneden de maat blijft (slecht of onvoldoende). Een groot percentage (41%) is twijfelachtig en een even groot percentage wordt als voldoende of ruim voldoende beoordeeld. Aan de kwalificatie "goed" voldoet slechts 3%.

invloed van middelen en inrichting

De kwaliteit van het muziekonderwijs blijkt voornamelijk afhankelijk van de volgende factoren (tweede evaluatievraag):

- de inhoudelijke en didactische vakbekwaamheid van de leraren
- het consequent gebruiken van een methode
- het bevorderen van een goede attitude bij de leerlingen (aandacht en concentratie).

Gebleken is dat vakleraren en leraren die gespecialiseerd zijn in muziek of een nascholingscursus hebben gevolgd, aanmerkelijk betere resultaten bereiken dan de overige leraren.

kenmerken van goede scholen

Scholen die kwalitatief goed muziekonderwijs verzorgen hebben de volgende kenmerken (derde evaluatievraag):

- de lessen worden geheel of gedeeltelijk verzorgd door een vakleraar en de groepsleraren tonen zich actief betrokken bij de muzieklessen
- de leraren die de lessen verzorgen hebben een of meer nascholingscursus(sen) gevolgd
- de leraren bespelen zelf redelijk tot goed een muziek-instrument
- er wordt systematisch gebruik gemaakt van een methode
- de beschikbare tijd wordt effectief gebruikt
- de directeur stimuleert de kwaliteit van het muziek-onderwijs
- niet alleen de betrokkenheid van de leerlingen maar ook hun prestaties worden gewaardeerd.

toetsing aan de Wet op het Basisonderwijs (WBO)

Toetsing van de uitkomsten van deze evaluatie aan de WBO geeft het volgende resultaat te zien.

Het muziekonderwijs voldoet slechts marginaal aan de belangrijkste doelstellingen en uitgangspunten.

Aan sociaal-emotionele aspecten wordt meer aandacht besteed dan aan cognitieve en creatieve uitgangspunten.

Er wordt in de praktijk nog maar weinig rekening gehouden met verschillen tussen leerlingen.

Op veel scholen is er onvoldoende samenhang en samenwerking bij de planning en de uitvoering van het muziekonderwijs. Het gevolg daarvan is dat de uiteindelijke kwaliteit meer de optelsom is van een aantal toevalstreffers dan het resultaat van weloverwogen doelbepaling en inzet van mensen en middelen. Een op de drie leraren is naar het oordeel van de in-

spectie niet vakbekwaam genoeg om het muziekonderwijs op de basisschool adequaat te verzorgen.

toetsing aan de kerndoelen

Als de resultaten worden afgezet tegen de kerndoelen dan blijkt dat verreweg de meeste basisscholen nog niet toe zijn aan realisering van alle kerndoelen. Het accent wordt veelal gelegd op eenvoudige vormen van muziek maken.

Aan de andere domeinen wordt terloops aandacht besteed. Dat hoeft niet te betekenen dat de kerndoelen te hoog gegrepen zijn. Hiervoor is al aangetoond in hoeverre de inrichting en de inzet van mensen en middelen kunnen leiden tot verbetering. Om de gehele range van kerndoelen te realiseren, althans na te streven, is het noodzakelijk om methodisch en effectief onderwijs te geven.

De kerndoelen voor muziek gaan uit van een bepaalde opvatting over de zin, de waarde en de vormgeving van het muziekonderwijs. Deze opvattingen zijn nog niet doorgedrongen op de werkvloer. Ontwikkeling van op moderne leest geschoeide methoden, gepaard aan stelselmatige aandacht voor de verbreiding van realistische ideeën over goed, hedendaags muziekonderwijs en aan daarop gefundeerde nascholing van leraren geven concrete handvatten voor de verbetering van de kwaliteit van het muziekonderwijs.

Noten

- 1 Onder de voorlopige kerndoelen worden hier verstaan: de door de Commissie Herziening Eindtermen geformuleerde kerndoelen voor muziek. *Advies kerndoelen voor de basisvorming in het basisonderwijs en voortgezet onderwijs*, 20 juni 1990.
- 2 *Kwaliteit op maat*. Interne nota van de Inspectie Basisonderwijs, september 1990.
- 3 Nota *Schoolevaluatie*. Werkdocument van de Inspectie van het Onderwijs, maart 1990
- 4 Over de uitwerking van de centrale vraagstelling en de opzet van het onderzoek heeft overleg plaats gevonden met de Interdepartementale Commissie Muzikale Vorming. Deze commissie (de zogenoemde commissie Lammers) brengt omstreeks oktober 1991 een rapport uit, waarin aanbevelingen worden gedaan ter verbetering van de kwaliteit van het muziekonderwijs. Deze aanbevelingen zijn mede gebaseerd op de bevindingen die in dit inspectierapport zijn neergelegd.
- 5 Bij de gekozen steekproefgrootte is de standaardfout van het gemiddelde 11% van de standaarddeviatie.
- 6 Om de kwaliteit van het instrument na te gaan, is bij een aantal scholen het onderzoek door twee, onafhankelijk werkende inspecteurs verricht. Voor de afzonderlijke criteria varieert de overeenstemming van 83% tot 97%. De correlaties tussen de kwaliteitsscores variëren van 0.79 tot 1.00, met een mediaan van 0.88. Op basis van deze uitkomsten is de beoordelingsovereenkomst zonder meer goed te noemen. De onderlinge samenhang van de indicatoren is voldoende. De samenhang van de indicatoren met de kwaliteitsoordelen is hoog.

Alle gegevens zijn gecontroleerd op volledigheid en consistentie. De gegevens zijn verder geanalyseerd met de statistische programma's SPSS (Statistical Package for de Social Sciences), LISREL (Linear Structural Relations) en GLIM (Generalized Linear Interactive Modeling).

Bijlage I

Set van Criteria voor de beoordeling van het muziekonderwijs op de basisschool

Beknopte verantwoording

De inspectiewerkgroep expressie-activiteiten is van mening dat de kwaliteit van het muziekonderwijs ontleend moet worden aan:

- * De artikelen 8, 9, 11, 15 en 16 van de Wet op het Basisonderwijs (WBO)
- * gezaghebbende publikaties op het gebied van:
  - evaluatie en het ontwikkelen van toetsingskaders
  - inhoud en didactiek van het muziekonderwijs
- * de praktijk van het muziekonderwijs.

Nadat de begrippen doel, inrichting en middelen omschreven waren, zijn de consequenties getrokken uit de betreffende artikelen van de WBO en de bestudeerde literatuur.

Er is besloten om de inhoud van de kerndoelen te gebruiken als kwaliteitsbepalende criteria. De inhoud van de kerndoelen past binnen de gezaghebbende publikaties over de inhoud en de didactiek van het muziekonderwijs. Deze inhoud is getoetst aan artikel 8 van de WBO. Hieruit bleek dat de kerndoelen te gebruiken zijn als kwaliteitsbepalende criteria voor artikel 8, lid 2 en artikel 11, lid 2a.

Hoewel artikel 11 van de WBO een schoolwerkplanartikel is, wordt dit tevens gebruikt voor de beoordeling van de schoolwerkelijkheid, daar "Het onderwijs gegeven dient te worden volgens een schoolwerkplan".

Lid 1, 2a, 2b, 2c, 2d, 2f, 2g en 5 van artikel 11 van de WBO vormen de criteria voor de inrichting van het muziekonderwijs.

Voor de materiele middelen is artikel 11, lid 2c bepalend en voor de persoonlijke middelen zijn dat artikel 15, lid 1 en artikel 16, lid 1.

Het schoolklimaat heeft de werkgroep, hoewel de WBO dit niet expliciet noemt, als criterium aangewezen (zie Janssens, Nota Schoolevaluatie, Werkdocument Inspectie van het Onderwijs).

De criteria zijn verwoord in uitspraken in stellende vorm (kwaliteitsbepalende termen).

Na de vaststelling van de kwaliteitsbepalende termen voor het muziekonderwijs zijn vragen geformuleerd, waardoor via het schoolwerkplan en activiteitenplan, groepslessen en/of gesprekken uitspraken gedaan kunnen worden over de kwaliteit. Per kwaliteitsbepalende term zijn een aantal concrete vragen afgeleid, die met ja of nee te beantwoorden zijn. Voor het formuleren van de vragen is opnieuw teruggegrepen op de eerder genoemde relevante publikaties.

Het concept is besproken met een viertal muziekconsulenten, een docent schoolmuziek van een conservatorium en een onderzoeker op het gebied van muziekonderwijs..

Mede naar aanleiding van deze consultaties zijn de domeinen 'vastleggen en spreken over muziek' ondergebracht bij de drie hoofddomeinen 'muziek beluisteren', 'muziek maken' en 'muziek en beweging'. Voor het overige hebben de consultaties tot marginale bijstellingen geleid, omdat er een grote mate van overeenstemming was.

Niet alle kwaliteitsbepalende termen hebben eenzelfde belang. Daarom is met een vijfpuntsschaal per criterium een gewicht toegekend. De definitieve gewichten zijn vastgesteld op grond van de gewichtstoekenning van de consulenten (teruggebracht tot n score), de muziekdocent en de gezamenlijke score van de werkgroepleden.

Deze criteriaset is het toetsingskader voor onderzoek naar de inhoud en kwaliteit van het onderwijs in muziek op de basisschool, alsmede voor een kijkwijzer muziek ten dienste van meso-evaluatie.

Een meer uitgebreide versie van deze criteriumset is verschenen onder de titel 'Kwaliteit en maat' als interne notitie van de Inspectie van het Basisonderwijs (Zoetermeer, september 1990)

Doelen artikel 8, artikel 9 en artikel 11 lid 2a van de W.B.O.

doelstellingen	kwaliteitsbepalende term	vraagstelling
<p><u>artikel 8 lid 1</u> Het onderwijs wordt zodanig gegeven dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen. Het wordt afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen.</p>	<p><i>A Muziek past bij ervaring en ontwikkeling</i> (gewicht 5) De aanbieder van de muziek past bij de belangstelling/ontwikkeling/ervaring van de leerlingen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Stemt de school het muziekonderwijs af op de belevingswereld van de leerlingen? - Stemt de school het muziekonderwijs af op de ervaring van de leerlingen? - Stemt de school het muziekonderwijs af op de ontwikkeling van de leerlingen? - Houdt de school rekening met de aanwezige talenten en mogelijkheden van de leerlingen? - Is er sprake van longitudinale leerstofplanning?
<p><u>artikel 8 lid 2</u> Het onderwijs richt zich in elk geval op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling van creativiteit, op het verwerven van noodzakelijke kennis en van sociale en culturele vaardigheden.</p> <p><u>Artikel 11 lid 2a</u> Het onderwijs wordt gegeven volgens een schoolwerkplan. Het schoolwerkplan vermeldt tenminste: de leer- en ontwikkelingsdoelen van de school.</p>	<p><i>B Muziek beluisteren en er over spreken</i> (gewicht 4) Er wordt voldoende aandacht besteed aan muziek beluisteren, waarbij de volgende aspecten aandacht krijgen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - geluiden benoemen en ordenen op diverse manieren; - vormkenmerken benoemen en ordenen; - instrumenten herkennen; - groepen van instrumenten (ensembles) en stemsoorten (koren) herkennen. <p><i>D Muziek maken, vastleggen en er over spreken</i> (gewicht 5) Er wordt voldoende aandacht besteed aan muziek maken, waarbij de volgende aspecten aandacht krijgen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - vocaal musiceren; - het gebruik van 'eigen' slagwerk; - het bespelen van ritme-instrumenten; - het bespelen van melodie-instrumenten. <p><i>C Muziek en bewegen</i> (gewicht 3) Er wordt voldoende aandacht besteed aan bewegen op muziek zowel in de vorm van vrije bewegingspatronen als vaste bewegingspatronen.</p>	<p>Leren de leerlingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - omgevingsgeluiden te herkennen en te benoemen? - klankeigenschappen te herkennen en te benoemen (hoogte/duur/sterkte/timbre)? - op globale wijze het verloop en de vorm van een lied (of muziekstuk) volgen aan de hand van een traditionele notatie? - op globale wijze het verloop of de vorm van een lied (of muziekstuk) volgen aan de hand van een grafische notatie? - de opbouw (vorm) van een lied of muziekstuk kennen (motief/zinsdeel/zin)? - ordeningsprincipes van muziek herkennen en benoemen? - de functies en toepassingen van de muziek te onderscheiden en te onderkennen (film- reclame- of sfeermuziek)? - hun waardering voor muziek verwoorden? - de belangrijkste stemsoorten en instrumenten te herkennen en te benoemen? - de belangrijkste vocale en instrumentale ensembles te herkennen en te benoemen (vrouwenkoor, gemengd koor e.d.)? - de muziek te plaatsen in cultuur, tijd en plaats? <p>Leren de leerlingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - een gevarieerd liedrepertoire? - meerstemmig zingen (bijv. canons)? - hun stem goed en verantwoord te gebruiken (bijv. houding en toonhoogte)? - hun "eigen slagwerk" (handen, vingers en voeten) te gebruiken bij het muziek maken? - ritme-instrumenten te bespelen? - melodie-instrumenten te bespelen? - zelf muziek te bedenken (improviseren)? - de muziek door middel van zelfbedachte notatie vastleggen (duur/toonhoogte/dynamiek/vorm)? - veel voorkomende ritmische en melodische patronen in traditioneel notenschrift te noteren en te spelen? <p>Leren de leerlingen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - speelliederen (bijv. Schipper mag ik overvaren) in groepsverband uit te voeren? - dansliederen (bijv. De driekusman; Er zat een klein zigeunermeisje) in groepsverband uit te voeren? - leren de leerlingen eenvoudige volksdansen uit te voeren op muziek uit verschillende culturen? - eigen bewegingspatronen te bedenken op bestaande muziek?
<p><u>Artikel 8 lid 3</u> Het onderwijs gaat er mede van uit dat de leerlingen opgroeien in een multiculturele samenleving.</p>	<p><i>Multicultureel aspect onderwijs</i> (gewicht 2) De leerlingen worden geconfronteerd met muziek uit verschillende (ook in ons land voorkomende) culturen. Er wordt hierbij gedacht aan muziek van bijv. Arabische, Joodse en Surinaamse herkomst.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Maken de leerlingen kennis met muziek van andere culturen? - Leren de leerlingen de herkomst van muziek herkennen? - Leren de leerlingen muziek uit verschillende culturen met elkaar te vergelijken? - Wordt vanuit verschillende culturen gemusiceerd of op muziek bewogen?
<p><u>Artikel 9 lid 1 en lid 3</u> Het onderwijs omvat, waar mogelijk in samenhang: ... expressie-activiteiten. Bij expressie-activiteiten wordt in ieder geval aandacht besteed aan ... muziek ...</p>	<p><i>Samenhang in expressie-activiteiten</i> (gewicht 2) Binnen het muziekonderwijs is een relatie met andere expressie-activiteiten gelegd.</p>	<p>Worden aspecten van het muziekonderwijs in samenhang met andere expressie-activiteiten gebracht:</p> <ul style="list-style-type: none"> - muziek en bevordering van het taalgebruik; - muziek en beeldende expressie; - muziek en spel (drama); - muziek en beweging?

Inrichting artikel 11 van de W.B.O.

aspecten	kwaliteitsbepalende term	vraagstelling
<p><u>lid 2 b en d</u> Het onderwijs wordt gegeven volgens een schoolwerkplan. Het schoolwerkplan vermeldt tenminste: de leerstofkeuze, de omvang van de leerstof en de ordening daarvan; (...) de voorzieningen voor leerlingen die belemmeringen ondervinden in het leer- en ontwikkelingsproces.</p>	<p><i>B Voorgenomen inhoud en vormgeving</i> (gewicht 5) De inhoud en vormgeving van het muziekonderwijs zijn op schoolniveau vastgelegd. Verder is het programma per groep uitgewerkt naar leerstofkeuze, omvang van de leerstof en ordening daarvan.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn er op schoolniveau afspraken over de behandelde leerstof (bijv. liedlijst, projecten)? - Is er concreet beschreven wat er per groep moet worden behandeld (dat wil zeggen: de leerkracht van bijv. groep 6 weet wat hij dit jaar moet doen)? - Is er een methode voorgeschreven? - Is er binnen de afgesproken leerstof aangegeven welke differentiatie geboden wordt? - Is er aangegeven hoe rekening gehouden moet worden met zorgleerlingen (bijv. bij belemmeringen in auditieve waarneming)?
	<p><i>F Gerealiseerde inhoud en vormgeving</i> (gewicht 5) Het onderwijs wordt gegeven overeenkomstig de voorgenomen inhoud en vormgeving.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt de voorgeschreven leerstof (liedlijst, projecten) behandeld? - Wordt de op school voorgeschreven methode gevolgd? - Wordt de voorgeschreven differentiatie gerealiseerd? - Wordt er expliciet rekening gehouden met zorgleerlingen (bijv. bij belemmeringen in auditieve waarneming)?
<p><u>lid 2c</u> Het onderwijs wordt gegeven volgens een schoolwerkplan. Het schoolwerkplan vermeldt tenminste: de didactische werkvormen.</p>	<p><i>G Didactische werkvormen</i> (gewicht 4) Er wordt variatie in werkvormen geboden, zowel in de leerkracht als in de leerlingactiviteiten. De gekozen werkvormen zijn effectief in relatie tot de doelstellingen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Is er een evenwicht van de activiteiten van de leerkracht en de leerlingen? - Is er variatie/afwisseling in werkvormen binnen de muzieklessen? - Zijn de toegepast werkvormen effectief t.o.v. de beoogde doelen?
<p><u>lid 2e</u> Het onderwijs wordt gegeven volgens een schoolwerkplan. Het schoolwerkplan vermeldt tenminste: de schoolorganisatie, waaronder begrepen de indeling in groepen en andere regelingen met het oog op de inrichting van het onderwijsleerproces.</p>	<p><i>Groeperingsvorm</i> (gewicht 1) De groeperingsvorm is specifiek bepaald voor het muziekonderwijs.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt er voor het muziekonderwijs het klasseverband doorbroken (bijv. op basis van leeftijd of interesse)? - wordt er gedifferentieerd binnen het klasseverband (bijv. muziekhoek, instrumenteel groepje)?
<p><u>lid 2f</u> Het onderwijs wordt gegeven volgens een schoolwerkplan. Het schoolwerkplan vermeldt tenminste: de wijze waarop wordt nagegaan of en in hoeverre door de organisatie en de inhoud van het onderwijsleerproces de gewenste resultaten worden bereikt.</p>	<p><i>Evaluatie resultaten</i> (gewicht 3) De evaluatiemethode geeft procedures aan die gebruikt worden om na te gaan of de beschreven doelen op meso- en microniveau met behulp van de gekozen leerstof, didactische werkvormen en middelen worden bereikt.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Gaat de school na of de organisatie van het muziekonderwijs bijdraagt aan de realisatie van de doelstellingen daarvan? - Wordt op groepsniveau nagegaan of de organisatie van het muziekonderwijs bijdraagt aan de realisatie van de doelstellingen daarvan? - Gaat de school na of de gewenste resultaten behaald worden? - Wordt er aangegeven hoe dit gebeurt?
<p><u>lid 2g</u> Het onderwijs wordt gegeven volgens een schoolwerkplan. Het schoolwerkplan vermeldt tenminste: de wijze waarop de voortgang van de leerlingen wordt beoordeeld en daarover wordt gerapporteerd.</p>	<p><i>Leerlingbeoordeling</i> (gewicht 2) Er wordt aangegeven waarop de leerlingen beoordeeld worden. Er wordt aangegeven waarover gerapporteerd wordt en hoe dit wordt gedaan.</p>	<p>Wordt de leerling beoordeeld op de volgende aspecten van het muziekonderwijs:</p> <ul style="list-style-type: none"> - muziek beluisteren? - muziek maken? - bewegen op muziek? - noteren van muziek? - Wordt over deze aspecten aan de leerlingen/ouders gerapporteerd? - Is beschreven hoe dit gebeurt?
<p><u>lid 5</u> Het activiteitenplan wordt zodanig ingericht dat de leerlingen per dag ten hoogste 5,5 uur onderwijs ontvangen, waarbij een evenwichtige verdeling van activiteiten in acht wordt genomen.</p>	<p><i>J Tijdbesteding</i> (gewicht 4) Er wordt regelmatig en in voldoende mate muziekonderwijs gegeven in alle groepen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt per groep gemiddeld minimaal 45 minuten muziekonderwijs gegeven? - Wordt elke week muziekonderwijs gegeven? - Wordt per groep minimaal 2x per week een half uur muziekonderwijs gegeven?

Middelen artikel 11 lid 2c, artikel 15 lid 1 en artikel 16 lid 1		
middel	kwaliteitsbepalende factor	vraagstelling
<p><u>artikel 15 lid 1</u> Aan een school zijn groepsleraren verbonden</p> <p><u>artikel 16 lid 1</u> Bij algemene maatregel van bestuur, de onderwijsraad gehoord, wordt tevens bepaald in welke gevallen ander onderwijskundig personeel aan de school kan zijn verbonden.</p>	<p><i>K Personele middelen</i> (gewicht 5) In de school is zorggedragen voor voldoende vakbekwaamheid binnen het team om het geven van adequaat muziekonderwijs te garanderen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Is aan de school een vakleraar aangesteld? - Coacht de vakleraar de groepsleraar? - Treedt een groepsleraar op als interne begeleider-coördinator? - Wordt de school begeleid door een muziekconsulent? - Verzorgt een groepsleraar ook muzieklessen in andere groep(en)? - Heeft de groepsleraar een nascholing of specialisatie muziek gevolgd? - Bezit de leraar voldoende vak kennis en muzikale vaardigheid om adequaat les te geven? - Bezit de leraar voldoende didactische vaardigheid om adequaat muziekles te geven? - Wordt er een overzicht bijgehouden van de behandelde leerstof? - Worden de lessen systematisch schriftelijk voorbereid? - Geschiedt de overdracht naar het volgend leerjaar?
<p><u>artikel 11 lid 2c</u> Het onderwijs wordt gegeven volgens een schoolwerkplan. Het schoolwerkplan vermeldt tenminste: de didactische werkvormen, de onderwijsleerpakketten met inbegrip van het ontwikkelingsmateriaal.</p>	<p><i>L Materiele middelen</i> (gewicht 3) Op school zijn voldoende middelen aanwezig om het beoogde muziekonderwijs te realiseren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Zijn er liederenbundels aanwezig met een modern, gevarieerd repertoire? - Worden aanwezige bronnenboeken regelmatig geraadpleegd? - Is er een abonnement op een muziekpedagogisch tijdschrift? - Worden op school melodie-instrumenten regelmatig gebruikt (bijv. klokkenspel, xylofoon, metalofoon, blokfluit, toetsinstrument)? - Worden op school ritme-instrumenten regelmatig gebruikt (bijv. houten slagwerk, metalen slagwerk, gespannen vel slagwerk)? - Zijn de op school aanwezige instrumenten en hulpmiddelen gebruiksklaar? - Worden regelmatig andere hulpmiddelen ten behoeve van het muziekonderwijs gebruikt (bijv. cassetterecorder, platenspeler, video/televisie, audioversterker/installatie)?

Algemeen schoolklimaat		
	kwaliteitsbepalende term	vraagstelling
algemeen schoolklimaat	<p><i>M Schoolklimaat</i> (gewicht 3) De expressie-activiteit muziek wordt door het team en door de ouders positief gewaardeerd; hierdoor is een gunstig schoolklimaat gegarandeerd.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wordt er buiten de muzieklessen om onderwijs in muziekinstrumenten gegeven? - Is er een schoolkoor gevormd? - Is er een schoolorkest gevormd? - Is er een of meer malen per jaar een (groot) evenement, waar muziek centraal staat (bijv. musical)? - Wordt muziek op de ouderavonden of leerlingbesprekingen aan de orde gesteld? - Is het muziekonderwijs al eens opgenomen in de veranderingsparagraaf? - Stimuleert de directeur de kwaliteit van het muziekonderwijs? - Maakt de school gebruik van het aanbod van muziekschool of (beroeps)ensembles om binnen de school uitvoeringen te geven?
	<p><i>H Attitude</i> (gewicht 5) De aandacht van de leerkracht voor de attitude van de leerlingen ten aanzien van muziek is positief.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Is er voldoende stilte op geigende momenten? - Is er voldoende concentratie? - Is er voldoende betrokkenheid? - Is er voldoende aandacht? - Is er een positieve sfeer?

Bijlage II

Het onderzoeksinstrument

Inspectie van het Onderwijs
Onderzoek naar de kwaliteit van het muziekonderwijs in de basisschool

Datum: .....

Bezochte groepen

2

4

6

8

Algemene opmerkingen

(muzikale evenementen, projecten, zie ook activiteitenplan):

SWP-analyse

- 1 Is er een vastgesteld schoolwerkplan?
- 2 Er is geen overleg artikel.13.3 met betrekking tot de tekst van muziek

E Voorgenomen inhoud en vormgeving

- 1 Is er een methode voorgeschreven?
- 2 Zijn er op schoolniveau afspraken over de te behandelen leerstof?
- 3 Is er concreet beschreven wat er per groep moet worden behandeld (dat wil zeggen: de leerkracht van bijv. groep 6 weet wat hij dit jaar moet doen)?
- 4 Is er binnen de afgesproken leerstof aangegeven welke differentiatie geboden wordt?
- 5 Wordt er aandacht besteed aan zorgleerlingen?

- 5 Zijn er liederenbundels vermeld met een modern, gevarieerd repertoire?

Toelichting: + : ja / - : nee (m.u.v. tijdsbesteding)

J Tijdsbesteding

- 1 Hoeveel minuten wordt gemiddeld per week volgens AP aan muziekonderwijs besteed? (plm.15=1, plm. 30=2, plm. 45=3, plm. 60=4, plm. 75=5)

L Materieel middelen

A Muziek past bij ervaring en ontwikkeling   2   4   6   8

1 Stemt school muziekonderwijs af op belevingswereld leerlingen?   _____

2 Stemt school muziekonderwijs af op ervaring leerlingen?   _____

3 Stemt school muziekonderwijs af op ontwikkeling leerlingen?   _____

4 Houdt school rekening met talenten en mogelijkheden leerlingen?   _____

5* Is er sprake van longitudinale leerstofplanning?   _____

6 .....   _____

Mate waarin muziek past bij ervaring en ontwikkeling (1 t/m 5)   _____

B Muziek beluisteren en er over spreken   2   4   6   8

Leren de leerlingen:

1 omgevingsgeluiden te herkennen en te benoemen?   _____

2 klankeigenschappen herkennen en benoemen (hoogte/duur/sterkte/timbre)?   _____

3 globaal het verloop en de vorm van een lied (of muziekstuk) volgen aan de hand van een traditionele notatie?   _____

4 globaal het verloop of de vorm van een lied (of muziekstuk) volgen aan de hand van een grafische notatie?   _____

5 de opbouw (vorm) van een lied of muziekstuk kennen (motief/zinsdeel/zin)?   _____

6 ordeningsprincipes van muziek herkennen en benoemen (variatic/herhaling/contrast)?   _____

7 de functies en toepassingen van muziek te onderscheiden en te onderkennen (filmreclame- of sfeermuziek)?   _____

8 hun waardering voor muziek verwoorden?   _____

9 de belangrijkste stemsoorten en instrumenten herkennen en benoemen?   _____

10 de belangrijkste vocale/instrumentale ensembles herkennen en benoemen (b.v. vrouwenkoor, gemengd koor)?   _____

11 de muziek te plaatsen in cultuur, tijd en plaats?   _____

12 .....   _____

Kwaliteit van beluisteren van muziek en er over spreken (1 t/m 5)   _____

C Muziek en bewegen

Leren de leerlingen: 2   4   6   8

1 speelliederen (bv. Schipper mag ik overvaren) in groepsverband uitvoeren?   _____

2 dansliederen (bijv. De driekusman; Er zat een klein zigeunermeisje) in groepsverband uit te voeren?   _____

3 leren de leerlingen eenvoudige volksdansen uitvoeren op muziek uit verschillende culturen?   _____

4 eigen bewegingspatronen te bedenken op bestaande muziek?   _____

5 passende bewegingen bij de tekst of de sfeer van een lied?   _____

6 .....   _____

Kwaliteit van muziek en bewegen (1 t/m 5)   _____

D Muziek maken, vastleggen en er over spreken   2   4   6   8

Leren de leerlingen:

1 liederen zingen?   _____

2 een gevarieerd liedrepertoire?   _____

3 meerstemmig zingen (bijv. canons)?   _____

4 hun stem goed en verantwoord te gebruiken (bijv. houding en toonhoogte)?   _____

5 "eigen slagwerk" (handen, vingers en voeten) gebruiken bij muziek maken?   _____

6 ritme-instrumenten te bespelen?   _____

7 melodie-instrumenten te bespelen?   _____

8 zelf muziek te bedenken (improviseren)?   _____

9 kennis maken met muzieknnotatie?   _____

10 de muziek door zelfbedachte notatie vastleggen (duur/toonhoogte/dynamiek/vorm)?   _____

11 veel voorkomende ritmische en melodische patronen in traditioneel notenschrift te noteren en te spelen?   _____

12 hun waardering voor eigen gemaakte muziek verwoorden?   _____

13 spreken over de bedoelingen/functies van de liederen die gezongen worden?   _____

14 .....   _____

Kwaliteit van muziek maken, vastleggen en er over spreken (1 t/m 5)   _____

E Voorgenomen inhoud en vormgeving

1° Is er een methode voorgeschreven?   _____

2° Zijn er op schoolniveau afspraken over de te behandelen leerstof?   _____

3° Is er concreet beschreven wat er per groep moet worden behandeld (dat wil zeggen: de leerkracht van bijv. groep 6 weet wat hij dit jaar moet doen)?   _____

4° Is er in de afgesproken leerstof aangegeven hoe gedifferentieerd wordt?   _____

5° Is expliciet aangegeven hoe aandacht wordt besteed aan zorgleerlingen?   _____

Kwaliteit voorgenomen inhoud en vormgeving schoolwerkplandeel muziek (1 t/m 5)   _____

F Gerealiseerde inhoud en vormgeving   2   4   6   8

1 Wordt de methode gevolgd?   _____

2 Wordt gedifferentieerd?   _____

3 Wordt aandacht besteed aan aan zorgleerlingen?   _____

4° Wordt de hand gehouden aan afspraken over de behandelde leerstof?   _____

Kwaliteit gerealiseerde inhoud en vormgeving schoolwerkplandeel muziek (1 t/m 5)   _____

Overzicht van de kwaliteit van het muziekonderwijs		
	kwaliteitsbepalende term	gewicht
A	Muziek past bij ervaring en ontwikkeling van de leerlingen	5
A	Muziek beluisteren en er over spreken	4
C	Muziek en bewegen	3
D	Muziek maken, vastleggen en er over spreken.	5
E	Voorgenomen inhoud en vormgeving.	5
E	Gerealiseerde inhoud en vormgeving.	5
G	Didactische werkvormen	4
H	Attitudevorming	5
J	Tijdbesteding	4
K	Personele middelen	5
L	Materiele middelen	3
M	Schoolklimaat	3

Bijlage III

Samenstelling van de projectgroep

A. J. A. Brugmans
H. I. Giepmans
J. A. T. Klein
J. F. Kokkes
P. A. Stobbelaar
M. A. Zwarts

verder hebben bijdragen geleverd:

C. Laheij
P. Kuijt

Publikatie van het
Ministerie van
Onderwijs en Wetenschappen

produktie
centrale directie Voorlichting,
Bibliotheek en Internationale
Betrekkingen, Leo Wijnhoven

vormgeving
Wim Zaat

druk
Sdu Grafische bedrijven

uitgave
oktober 1991

31.173/800/118592

Verkoopprijs f 15,-
Deze publikaties zijn schriftelijk of
telefonisch te bestellen bij het DOP,
Postbus 20014, 2500 EA 's-Gravenhage
onder vermelding van het ISB-nummer
en een duidelijk afleveringsadres
tel. 071-35 25 00

ISBN 90 346 2651 2